

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΑ' • ΤΕΥΧΟΣ 12 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΞΟΦΥΛΛΟ

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

Ι. Μονή Βατοπαιδίου,

Ἅγιον Ὄρος 1996, τόμ. Α', σ. 241

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ Ὁρθοδοξία ὡς πεμπτουσία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου	σελ. 3-7
Ἡ κατὰ τὶς Κυριακὲς γονυκλισία Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδοῦλου	σελ. 8-11
Δέησις κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων	σελ. 12-14
Ἐπιστολὴ τῆς Ἱ. Συνόδου γιὰ τὸ ἐπίδομα τῶν Κληρικῶν	σελ. 15
Λόγος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Ἁγίου Γρηγορίου Θεολόγου	σελ. 16-17
Ὁρθόδοξη Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου	σελ. 18-23
Εἰδήσεις καὶ Σχόλια Κωνσταντίνου Χολέβα	σελ. 24-25
Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες Ἰωάννου Φουντούλη	σελ. 26
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ» ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΝΑ' (2002)	σελ. 29

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ τοὺς ἱερεῖς

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

Διεύθυνση Διαδικτύου τῆς Ἐκκλησίας
<http://www.ecclesia.gr>
Ἡλεκτρονικὴ διεύθυνση:
e-mail: contact@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ
τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης
Ἑλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ὑπὸ τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων
τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς
Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ
Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Θεολόγος
Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου
Ὁμότ. Καθηγητὴς Παν/μίου Ἀθηνῶν
Τακτικὸ μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
Κωνσταντῖνος Χολέβας

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
Ἀριστομένης Μασσάγγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ -
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

<http://www.livanis.gr>
Σόλωνος 98, 106 80 Ἀθήνα
Τηλ.: 210 3661200, Fax: 210 3617791

Ἡ Ὁρθοδοξία ὡς πεμπτουσία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ γ'

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Ο ἄφοσιωμένος στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία Μικρασιατικὸς Ἑλληνισμὸς εἶναι πειστικὴ ἀπόδειξις ὅτι ἡ ὀρθόδοξη βιοθεωρία ἐκκολάπτει καὶ προάγει τὸ ἑλληνορθόδοξο πολιτιστικὸ ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖο δὲν ὀδηγεῖ σὲ νοσηρὸν θρησκευτικὸ μυστικισμό, πού ἀποξενώνει ἀπὸ τὰ διάφορα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα σφύζουν καὶ ἀνθίζουν ὀλόγυρά μας, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐμψυχώνει τὸ γνήσιον πολιτιστικὸ γίγνεσθαι.

Ἡ Ὁρθοδοξία συνετέλεσεν ὥστε στὴν μικρασιατικὴ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ παράδοσι νὰ ἰκανοποιοῦνται παμμερῶς καὶ ἀρμονικῶς ὅλες οἱ ἔμφυτες ἀξιολογικὲς τάσεις καὶ προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν κατάφασιν, τὸν καθαγιασμό, τὴ βίωσιν καὶ τὴν προώθησιν τῆς πραγματώσεως ὄλων τῶν ἀξιῶν, πού εἶναι δωρεές τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ ὑλοποιοῦνται στὰ διάφορα παραδεδομένα πνευματικὰ καὶ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ νέα ἐπιτεύγματα τῶν διαφόρων τομέων τοῦ πολιτισμοῦ.

Μέσα στὰ πλαίσια τῆς παραδόσεως αὐτῆς ὅλοι οἱ τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ συναποτελοῦν ὄχι ἀπλὸ ἄθροισμα, ἀλλ' ἐνιαῖο σύστημα καὶ ὀργανικὴ ὁλότητα, ἱεραρχικῶς διαρθρωμένη καὶ ἐμψυχωμένη ἀπὸ μίαν ἐνοποιὸ ζωτικὴ ἀρχὴ καὶ δύναμι. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἦταν ἡ δύναμις αὐτή, πού βοήθησε τὸν βυζαντινὸ καὶ τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ μεταβάλλῃ συνεχῶς σὲ πραγματικότητα τὸ ὑγιὲς πολιτιστικὸ ἰδεῶδες· τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ σημαίνει ἀναγωγή καὶ ὑπαγωγή ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους πολιτιστικῶν ἐπιδιώξεων σ' ἓνα ἐνιαῖο ρυθμιστικὸ κέντρο, πού δημιουργεῖ τὸ μέτρο, τὴν πειθαρχία, τὴν τάξι, τὴν ἐνότητα, τὸν ρυθμό.

Αὐτὴν τὴν τάξι, αὐτὴν τὴν ἐνότητα, αὐτὸν

τὸν ρυθμὸ παρουσιάζει ἡ ἑλληνορθόδοξη πολιτιστικὴ παράδοσις τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ παράδοσις αὐτὴ εἶναι συνισταμένη μὲ πολλὰ συνιστώσες· εἶναι ἐντελέχεια, πού πυροδοτεῖ, ἐκκολάπτει, ἐμψυχώνει καὶ συνενώνει ὅλες τὶς βιολογικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ σὲ μιὰ ἀδιάσπαστη ὀργανικὴ ὁλότητα· εἶναι θαυμάσιο ψηφιδωτὸ μὲ ἀναρίθμητες πολύχρωμες λαμπρὲς ψηφίδες, συνταιριασμένες σὲ θαυμάσια σύνθεσι, πού διέπεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐνοποιὸ καλλιτεχνικὴ ἰδέα καὶ πνοή· εἶναι ἐντυπωσιακὴ ὑφή, ὑπέροχο συνυφασμένο σύνολο, στὸ ὁποῖο ἀναρίθμητα ὑφάδια καὶ στιγμόνια διασταυρῶνται καὶ συνδυάζονται ἀρμονικῶς, κατευθυνόμενα ἀπὸ τὴν δυναμικὴ σαῖτα τοῦ ἑλληνορθόδοξου ἀργαλειοῦ· εἶναι μεγαλειώδης φωτεινὴ σύνθεσις, πού παραμένει διὰ τῶν αἰῶνων σταθερὴ, παρ' ὅλο πού συναποτελεῖται ἀπὸ ἀναρίθμητα ἐπὶ μέρους φῶτα, πού συνεχῶς ἐναλλάσσονται καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἀντικαθιστοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο· εἶναι ἀεὶζωος ροή, πού μοιάζει πρὸς τὸ ρεῦμα τοῦ καταρράκτη, πού παραμένει τὸ ἴδιο, ἐνῶ τὰ ὕδατά του διαρκῶς ρέουν καὶ συνεχῶς ἀνανεῶνται. Ἡ Ὁρθόδοξη πνευματικὴ διαποτίζει ἀκόμη καὶ τὶς πρὸς λεπτεπίλεπτες πτυχὲς τῆς ζωῆς τῶν Μικρασιατῶν καὶ ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτιστικοῦ τους βίου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ μιὰ δειγματοληπτικὴ καὶ εὐσύνοπτη ὑπόμνησι τῆς σχέσεως τῶν Μικρασιατῶν πρὸς καθεμιὰ ἀπὸ τὶς καθαγιαζόμενες στὰ πλαίσια τῆς Ὁρθοδοξίας πολιτιστικὲς ἀξίες, ὅπως ἤδη ἔχομε ἐπισημάνει τόσον τὸ 1993 σὲ εἰσαγωγικὸ ἀφιέρωμα στὰ «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἡ ἑλληνορθόδοξη πολιτιστικὴ

παράδοσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας», ὅσον καὶ σέ ὀμιλία ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς ἐντελέχεια τοῦ Μικρασιατικοῦ πολιτισμοῦ» στήν μεγάλη αἴθουσα τῆς «Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας», στὰ πλαίσια ἑορταστικῆς ἐκδηλώσεως τῆς «Ἐνώσεως Σμυρναίων», πού ὀργανώθηκε πρὸς τιμὴν τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Χριστοδοῦλου.

Ἐπιστημονικὴ δύναμις καὶ ἐφαλτήριο πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας τῶν Μικρασιατῶν ὑπῆρξε τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκλεκτὴ Ἡγεσία τῆς Ἐκκλησίας τοὺς δὲν προωθοῦσε μόνον ἓνα ἄριστα ὀργανωμένο πρόγραμμα κηρυκτικῆς, κατηχητικῆς καὶ ἐνοριακῆς-ποιμαντικῆς δράσεως, ἀλλὰ καὶ ἐμψύχωνε ἐμπνέοντας διάφορα κατευθυνόμενα ἀπὸ αὐτὴ συλλογικὰ ὄργανα, ὅπως λ.χ. τὴν Δημογεροντίαν καὶ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Κοινοτήτων, τὶς ἐκπληκτικὰ πολυμελεῖς κοινωφελεῖς ἐνώσεις καὶ ἀδελφότητες, τοὺς διάφορους συλλόγους καὶ τὰ σωματεῖα, πού ἦσαν θαλερὰ πολιτιστικὰ φυτώρια.

Ἡ ἀγάπη ἐν πρώτοις τῶν Μικρασιατῶν πρὸς τὴν Κτίσιν, τὴν Φύσιν καὶ τὸ οἰκολογικὸ περιβάλλον εἶναι κληρονομία ἀπὸ τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, πού ἐξυμνοῦσαν τὰ δασωμένα βουνά, τὰ ἄλση, τὶς εὐφορες πεδιάδες, τὰ ρυάκια, τὴν σπειροειδῆ κίνησιν τῶν ἰχθυοτρόφων ποταμῶν, τὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, τὰ κρίνα, τὰ τριαντάφυλλα, τοὺς μενεξέδες, τοὺς ὑακίνθους, τὴ θάλασσα, πού ἄλλοτε, κινουμένη ἀπὸ λεπτὲς αὔρες, κατασπάζεται μὲ εἰρηνικοὺς ἐναγκαλισμοὺς τὰ δαντελωτὰ ἀκρογυάλια καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τὴ συμφωνία τῶν βιαίων ἀνέμων τὰ κτυπᾶ μὲ τεράστια κύματα, τὰ ὅποια ἐκσποῦν ὀρμητικῶς στὰ βράχια τοὺς καὶ διαλύονται εἰς «ἄχνην ἀφρώδη καὶ ψιλήν». Ὅπως οἱ Μικρασιάτες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἔτσι καὶ οἱ Μικρασιάτες λογοτέχνες, ὁ Ἡλίας Βενέζης, ὁ Φώτης Κόντογλου, ὁ Γεώργιος Σεφέρης, ὁ Χρῆστος Σολομωνίδης, ἡ Ἰωάννα Τσάτσου, ὁ Γάσος Ἀθανασιάδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐξυμνοῦν τὶς φυσικὰ καλλονὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες, κατὰ τὶς νοσταλγικὰς περιγραφὰς τοῦ

ἀειμνήστου Νίκου Μηλιώρη, εἶναι «τὸ πρασινοκίτρινο χρῶμα τῶν ἀμπελιῶν ἢ τὸ τεφροκόκκινο τῆς καλλιεργημένης γῆς» καὶ «ἡ γλαυκὴ ἢ ἀργυρόλευκὴ κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα θάλασσα τοῦ κόλπου τοῦ Γκιούλμπαξε». Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀγάπη τῶν Μικρασιατῶν πρὸς τὰ λουλούδια. Ἀκόμη καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν προσφυγικὴ παράγκα ἢ καλύβαν τοὺς ὑπάρχει πλῆθος λουλουδιῶν.

Ἄς ἐπιτραπῆ –συντομίας ἕνεκεν– νὰ ὑπενθυμίσωμε ἐπιγραμματικῶς καὶ τηλεγραφικῶς μερικὰς ἄλλες πτυχὰς τοῦ γνωστοῦ σὲ ὅλους Μικρασιατικοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Ἡ συνετὴ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῶν ἀγροτῶν, βιοτεχνῶν, βιομηχάνων, ἐμπόρων, ναυτικῶν τὸ ὅτι ἀπὸ ὅλες τὶς περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τὰ μάτια πολλῶν Ἑλλήνων, πού ζοῦσαν ὄχι μόνον σὲ βραχῶδη καὶ ἄγονα νησιά, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ σὲ εὐφορες περιοχὰς, στρέφονταν πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν, στήν ὁποία μετέβαιναν, διότι τὴ θεωροῦσαν «γῆ τῆς ἐπαγγελίας» τὸ ὅτι αὐτοὶ συνετέλεσαν στὸ ξαναζωντάνεμα πολλῶν μικρασιατικῶν περιοχῶν καὶ πόλεων, μεταφυτεύοντας σ' αὐτοὺς τοπικὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ συντελώντας σὲ πολιτισμικὴ ἀλληλοπεριχώρησιν, πού ἐπαναλήφθηκε ἀργότερα, ὅταν ὅλοι αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τοὺς ὡς πρόσφυγες μεταμοσχεύθηκαν στὸ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ὄχι ὡς ξένο σῶμα, ἀλλ' ὡς «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς καὶ ὡς ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων» τῆς καὶ εἶπαν εἰς αὐτὴν «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν» τὸ ὅτι αὐτοὶ μὲ παλινδρομικὴ κίνησιν, ὅπως καὶ οἱ πρόσφυγες, πού προέρχονταν ἀπὸ ἑλληνικὰς οἰκογένειες ριζωμένες ἀπὸ αἰῶνες στήν ἑλληνικὴν Μ. Ἀσίαν, ἔδωσαν νέα δυναμικὴ ὠθησιν πρὸς ἐκκόλαψιν τοῦ «προσφυγικοῦ θαύματος» τὸ ὅτι οἱ Μικρασιάτες προώθησαν τὸν ἀθλητισμὸν καὶ μετέφεραν καὶ στήν Ἑλλάδα μερικὸς ἀξιολόγους γνωστοὺς ἀθλητικοὺς συλλόγους· τὸ ὅτι ἔτσι μὲ τὸ φίλαθλο πνεῦμα τοὺς συνέχισαν τὴν παράδοσιν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας· τὸ ὅτι ὁ ἅγιος Χρυσόστομος Σμύρνης προέβαλλε τὸ ὑγιὲς ἀθλητικὸν ἰδεῶδες, προσέφερε ἐκκλησιαστικὴν γῆν γιὰ

γυμναστήρια καὶ ἀπένευμε ἀθλητικὰ βραβεῖα στοὺς νικητὲς· τὸ ὅτι ἔτσι ἔνοιωθε ὅπως ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ὁποῖος, —ὅπως γράφει σὲ ἐπιστολὴ του—, κατελήφθη ἀπὸ μελαγχολία, ὅταν ἔνεκα πολιτικῶν ταραχῶν εἶχαν κλεισθῆ τὰ γυμναστήρια στὴν Καισάρεια καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γυμνάζωνται οἱ νέοι — ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα δείχνουν τὴ συμβολὴ τῶν Ὀρθόδοξων Ἑλλήνων Μικρασιατῶν στὴν προώθησι τῆς πραγματώσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ βιολογικῶν ἀξιῶν μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὁλότητος τοῦ πολιτισμοῦ των.

Ἐπειτα, ἐὰν οἱ πρόσφυγες ἀνέδειξαν καὶ στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάδα — ἀκόμη καὶ μὲ μύριες δυσκολίες καὶ ἀντιξοότητες, μέσα ἀπὸ προσφυγικὲς παράγκες καὶ συνοικίες ἀδενόπαθῶν παιδιῶν— *διαπρεπεῖς λογοτέχνες, λογίους καὶ θεράποντες ὄλων τῶν ἐπιστημῶν*, αὐτὸ ὀφείλεται στὴν δυναμικὴ ὄθησι, πού πῆραν μαζί τους ἀπὸ τὶς ἀλησμόνητες πατρίδες, ὅπου

ἀνθοῦσαν ἡ παιδεία καὶ οἱ ἐπιστῆμες καὶ ἦταν ὀλοζώντανη ἡ παράδοσις, τὴν ὁποῖαν εἶχαν δημιουργήσει λ.χ. Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, Γαληνὸς ὁ Περγαμηνός, Ἡρόδοτος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Στράβων ὁ Ἀμασεύς, ἔπειτα οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ φάλαγγες ὀλόκληρες δια-

πρεπῶν Μικρασιατῶν λογίων, πού ἐμφύχωναν τὶς δεκάδες τῶν Μικρασιατικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Ἀξιοθαύμαστη Ἐκθεσις αὐτῶν ὁργανώθηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ἀπὸ τὴν «Ἐνωσι Σμυρναίων», ἡ ὁποία μάλιστα στὸ ἐκλεκτὸ περιοδικὸ τῆς «Μικρασιατικὴ Ἥχώ» δημοσίευσε διαφωτιστικὸ

κατάλογο τῶν ἐκθεμάτων. Στὸν ἐπισκέπτῃ τῆς Ἐκθέσεως ἔκανε ἐντύπωση, ὅτι στὶς πρῶτες σελίδες ἐφημερίδων, πού ἦσαν ὄχι θρησκευτικὲς, ἀλλὰ πολιτικὲς, φιλολογικὲς καὶ ἐμπορικοοικονομικὲς, κατεχωροῦντο αὐτονοήτως ἐκτενέστατα θρησκευτικὰ καὶ ἠθοπλαστικὰ ἄρθρα καὶ ἐκτενεῖς ἐκκλησιαστικὲς εἰδήσεις. Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἦταν πρᾶγματι ὁ κεντρικὸς ἀξὼν, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρεφόταν ὀλόκληρη ἡ ζωὴ τῶν Μικρασιατῶν Ἑλλήνων.

Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν προώθησι τῆς ἐκπαιδευτικῆς προσπα-

θείας τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι πασίγνωστα πολλὰ ἑλληνορθόδοξα ἐκπαιδευτήρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πού ἀκτινοβολοῦν, ὅπως ἀκτινοβολοῦσε καὶ ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἡ, ὡς μὴ ὄφελεν, ἀκόμη κλεισμένη Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Ὀρθῶς ἔχει τοιμισθῆ, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σὲ κάθε γωνιὰ κτίζουν «τὰ δύο ἔθνικά τους κάστρα: μιὰ

Πρόσφυγες ἀναζητοῦν καταφύγιο στὸ προαύλιο τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς.

ἐκκλησία καὶ ἓνα σχολεῖο». Ἐς θυμηθοῦμε λ.χ. τὴν Ἀναξαγόρεια Σχολὴ τῶν Βουρλών, τὸ «Φροντιστήριον» τῆς Τραπεζοῦντος, τὴν «Ἀκαδημία» τῶν Κυδωνιῶν καὶ τὰ λαμπρὰ ἐκπαιδευτικὰ κέντρα τῆς Σμύρνης, ἐκ τῶν ὁποίων ἰδιαίτερος πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ἡ «Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης», ὁ «τηλαυγῆς αὐτὸς φάρος τῆς Ἀνατολῆς», τὸ «Φιλολογικὸν Φροντιστήριον» ἢ «Φιλολογικὸν Γυμνάσιον», στὸ ὁποῖο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, δίδαξε καὶ ὁ πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, τὸ «Ὁμήρειον Ἀνώτατον Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον τῆς ἐν Σμύρνη Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας», πλούσιες βιβλιοθήκες, ἀναγνωστήρια καὶ ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα, τῶν ὁποίων τὰ ἐκθέματα, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ G. Deschamps, «θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς ἐνθουσιώδεις Ἕλληνες (τῆς Μ. Ἀσίας) ὡς ἀθθεντικὰ πιστοποιητικά, ποὺ μαρτυροῦν τὴν ἀρχαιότητα τῆς φυλῆς τους καὶ τὴ νομιμότητα τῆς ἐγκαταστάσεώς τους».

Σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ σχολικὸ πρόγραμμα ἀρχίζε καὶ τελείωνε μὲ λατρευτικὲς συνάξεις. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος ὁ Μάγνης ἤδη τὸν 19 αἰῶνα κατὰ πρωτοποριακὸν τρόπο διεκήρυττεν, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἴδρυσις νηπιαγωγείων «ὡς συνάδουσα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ λυσιτελεστάτη τυγχάνουσα τῇ μαθητιώσῃ νεολαίᾳ». Ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Χατζησταύρου, ὅταν ἦταν Μητροπολίτης Ἐφέσου, ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ «Ἐφεσος» ἐπαινεῖ καὶ συγχαίρει τὶς κυρίες τῆς Ἱ. Μητροπόλεως του, διότι «πρώτιστον μέλημα αὐτῶν ἔθεσαν τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν Σχολῶν».

Ὁ ἱ. ναὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (Σμύρνη).

Ἀξιολογωτάτη ὑπῆρξε καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ πολιτιστικὴ παράδοσις τῆς Μ. Ἀσίας. Μέσα στὴν παράδοσι αὐτῇ, ὡς ἔχομεν ἐπισημάνει, συνυφαίνονται καὶ συνδυάζονται γονίμως πολυποίκιλα αἰσθητικὰ μοτίβα. Ἐς μνημονευθοῦν ὁ ἀρχαῖος ἰωνικὸς ρυθμὸς· θαυμάσια Μικρασιατικὰ ἀρχιτεκτονικὰ

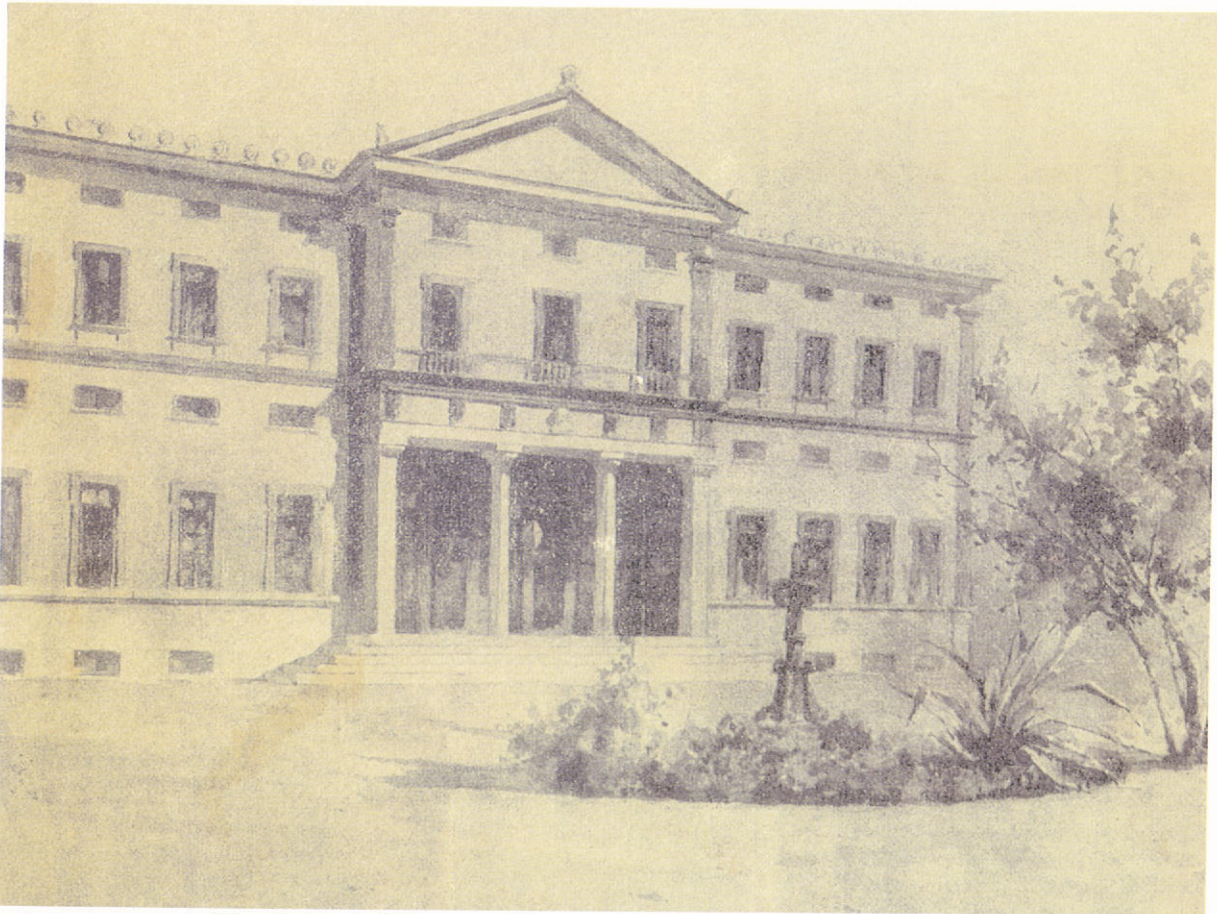
μνημεῖα (λ.χ. τοῦ Δεινοκράτους) καὶ γλυπτὰ (λ.χ. τοῦ Πραξιτέλους)· ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἰωνικοῦ μὲ τὸν δωρικὸ ρυθμὸ καὶ μὲ κορινθιακὰ περιστύλια· κιονόκρανα μὲ παραστάσεις, θωράκια, κρήνες, θέατρα, λιθόστρωτα κ.τ.π.· τὸ ὅτι κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ Σμύρνη ἦταν «ἡ ὠραιότερη πόλις τῆς Μ. Ἀσίας»· τὰ ἀριστουργήματα τῆς Περγάμου, ποὺ μεταφέρθησαν στὸ ὁμόνυμο Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου· οἱ περίφημες σαρκοφάγοι τῶν Κλαζομενῶν, ποὺ βρίσκονται

στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἢ σὲ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα· ἡ κορύφωσις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης ἀπὸ τὸν ἐκ Τράλλων Ἀνθέμιο καὶ ἀπὸ τὸν ἐκ Μιλήτου Ἰσίδωρο στὸ θαυμαστὸ ἐπίτευγμα τῆς ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως· ὁ πλοῦτος τῶν Μικρασιατικῶν χριστιανικῶν τοιχογραφιῶν, μωσαϊκῶν, ψηφιδωτῶν, εἰκόνων καὶ τέμπλων, ὅπως λ.χ. τοῦ τέμπλου τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Νέας Ἐφέσου ἢ τοῦ τέμπλου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπάνω Μαχαλᾶ τῆς Σμύρνης, ποὺ σήμερα βρίσκεται στὸν Ἱ. Ν. τῆς ἁγίας Φωτεινῆς Ν. Σμύρνης· τὸ πλῆθος τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ἰ. εἰκόνων, ποὺ κοσμοῦν μουσεῖα καὶ πινακοθήκες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ οἰκογενειακὰ εἰκονοστάσια· ἡ συνέχισις τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφικῆς παραδόσεως στὴ Σχολὴ τοῦ Φώτη Κόντογλου· ἡ —συνδεθεῖσα μὲ τὴν ἐλεγειακὴ καὶ λυρικὴ ποίησι— ἐξαιρετὴ Μικρασιατικὴ μουσικὴ παράδοσις, ποὺ ἔχει

τήν ἀφετηρία της στὴν δωρική, φρυγική καὶ λυδική ἀρμονία, ἀναπτύσσεται μὲ τὰ ἰωνικά μέλη, ποὺ ἦσαν περιζήτητα καὶ στὴν Ἀθήνα, διαφοροποιεῖται στὸν αἰολικὸ μουσικὸ ρυθμὸ, ποὺ ἦταν μεταξὺ τοῦ Φρυγίου καὶ τοῦ Λυδίου (ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς ἦταν μεταξὺ τοῦ Φρυγίου καὶ τοῦ Δωρίου), γιὰ νὰ συνεχισθῆ σὲ λαμπρὲς μουσικὲς δημιουργίες μέσα στὴν Ἐκκλησία. Στὴ Μ. Ἀσία συνεχίζεται ἀδιακόπως ἢ παράδοσις τῶν Μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἐξυμνοῦσαν καὶ εὐλογοῦσαν «τὴν ἀμείνονα, εἰς ἄμεινον φέρουσαν μουσικὴν». Ὁ Μέγας Βασίλειος εἶχε μεταβάλλει ὀλόκληρο τὸ ἐκκλησιαστικὸν τῆς Καισαρείας σὲ παναρμονία χορωδία ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἡ μονωδιακὴ ψαλμωδία προεβλήθη ἀπὸ ἐξαιρετοὺς μουσικοὺς, ὅπως λ.χ. ἀπὸ τὸν Πέτρο Ἐφέσιον τὸν Πρωτοψάλτη. Ἄς

θυμηθοῦμε ἐπίσης τὴν «πρὸς μείζονα καταρτισμὸν» ἀποστολὴ ψαλτῶν στὴν Κωνσταντινούπολι ἀπὸ Ἱεράρχες τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπως λ.χ. ἀπ' τὸν Μητροπολίτη Ἐφέσου Ἀγαθάγγελον τὸν Μάγνητα. Σὲ διάφορες Μικρασιατικὲς πόλεις οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν πολιτιστικοὺς καὶ φιλολογικοὺς συλλόγους, φιλαρμονικὲς ἐταιρεῖες, ὀρχήστρες, μουσικὰ σωματεῖα, θέατρα... Ἄς φέρωμε λ.χ. στὴ μνήμη μας τὴν γνωστὴ ὀρχήστρα τοῦ Ἀϊδινίου στὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἢ τὴ μεγάλη θεατρικὴ κίνησι τῆς Σμύρνης, τὴν ὅποια εὐλογοῦσε ὁ ἅγιος Χρυσόστομος Σμύρνης, κατακρίνοντας μόνον μερικὲς ἀποκλίσεις τῆς ἀπὸ τὰ ιδεώδη τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ὑφάδια καὶ στημόνια τῆς Μικρασιατικῆς καλλιτεχνικῆς ὑφῆς.

Τὸ κτίριο τοῦ Ὁμηρίου Παρθεναγωγείου, ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1881.

Η ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΚΕΣ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑ

α'

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδούλου

Τὸ ζήτημα τῆς κατὰ τις Κυριακές γονυκλισίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς πιστοὺς, ἐπειδὴ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχουν διατυπωθῆ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες ἀπόψεις. Ὑπάρχουν δηλ. ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς Ἱ. Κανόνες, καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸν 20ὸν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, οἱ γονυκλισίες κατὰ τις Κυριακές καὶ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, διότι δὲν συνάδουν πρὸς τὸν χαρμόσυνο καὶ ἀναστάσιμο χαρακτήρα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, μιὰ καὶ οἱ γονυκλισίες εἶναι ἐκδηλώσεις μετανοίας καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πένθους. Καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ποὺ ἰσχυρίζονται τὰ ἀντίθετα, ὅτι δηλ. ἡ γονυκλισία κατὰ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου, στὸ «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...*», δὲν εἶναι γονυκλισία πένθους, ἀλλὰ λατρείας πρὸ τοῦ θαύματος ποὺ ἡ προσκυνητὴ Θεότης ἐπιτελεῖ κατ' ἐκείνην τὴν ἱερὴ στιγμὴ. Καὶ ὑπάρχει καὶ μιὰ τρίτη κατηγορία Θεολόγων ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γονυκλισία κατὰ τις Κυριακές οὔτε συνιστᾶται, οὔτε ἀπαγορεύεται. Ἀπλῶς γίνεται ἀνεκτὴ ὅπου ἰσχύει καὶ τηρεῖται.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅσοι χριστιανοὶ μας γονατίζουν τις Κυριακές, δὲν τὸ κάνουν ἀπὸ ἀσέβεια, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλη εὐλάβεια, ἐπειδὴ ἔχουν διδαχθῆ ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...*» συμβαίνουν φρικτὰ μυστήρια, ἐφ' ὅσον τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μεταβάλλονται σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Καὶ εἶναι ἐπίσης βέβαιο ὅτι οἱ πιστοὶ μας αὐτοὶ δὲν ἔχουν ἐντροφήσει στοὺς Ἱ. Κανόνες, δὲν ἔχουν μελετήσει τοὺς Ἁγ. Πατέρες καὶ συμπεριφέρονται ὅπως τοὺς ἐπιβάλλει ἡ χριστιανικὴ τους συνείδηση, ἔστω κι ἂν ἡ συμπεριφορά τους αὐτὴ παραβιάζει τὴν τάξη τῆς Ἐκκλησίας. Στὴ συνέχεια ἐπιχειροῦμε

μιὰ ἀναλυτικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ παρουσίαση τῶν διαφόρων πτυχῶν τοῦ θέματος στὴν προσπάθειά μας νὰ ὀρίσουμε τὸ ὀρθόν, ποὺ πρέπει οἱ πιστοὶ μας νὰ ἀκολουθήσουν.

Ἡ Κοινωνία τῶν ἀποστόλων (δεξιὸ τμήμα), ἔργο τοῦ Σταυρουκίττα, καθολικὸ (κεντρικὴ ἀψίδα ἱεροῦ).

α. Τί σημαίνει ἡ λέξη γονυκλισία

Πρὶν προχωρήσουμε εἶναι χρήσιμο νὰ δοῦμε τί ἔννοοῦν οἱ Ἱ. Κανόνες μὲ τὴν λέξη γονυκλισία. Ἡ γονυκλισία κατ' ἀρχὴν εἶναι ἀρχαία εὐλαβὴς συνήθεια, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ προσευχόμενοι ἄνθρωποι ἐξεδήλωναν τὴν πίστιν των. Ἡ γονυκλισία διακρίνεται σὲ δύο εἶδη. Πρῶτον, ὅταν ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος κύπτει ἀπλῶς τὸν ἀχένα ἢ καὶ κάμπτει τὰ γόνατά του καὶ κρατεῖ ὄρθιο καὶ πρὸς τὰ

Θεοφάνους τοῦ Κρητῶς (1546). "Ἁγιον Ὄρος, Μονή

ἐμπρὸς τὸ σῶμα του. Συνήθως ἡ στάση αὐτὴ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ταυτόχρονο σταυροκόπημα. Τὴν στάση αὐτὴ τηροῦμε κατὰ τὸν Ἑσπερινὸ τῆς γονυκλισίας, δηλ. τῆς Πεντηκοστῆς (πρβλ. καὶ τὸν ὑπαινιγμὸ τῆς πρώτης εὐχῆς τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς γονυκλισίας «δεήσεις προσφέρειν ἀχένος καὶ γονάτων κλίσεσιν»). Δεύτερον, ὅταν ὁ πιστὸς μὲ τὰ γόνατά του στηρίζεται στὸ ἔδαφος, ἀκουμπᾷ τὰ χέρια του σ' αὐτὸ καὶ τὸ μέτωπό του κατὰ γῆς. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς γονυκλισίας καλεῖται καὶ μικρὴ μετάνοια, τὸ δεύτερον μεγάλη μετάνοια ἢ πρόπτωσης ἢ ὑπόπτωσης ἢ ἑδαφιαία προσκύνησις. Τέτοιες μετάνοιες κάνουμε κατὰ τὴν θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ὅταν διέρχονται τὰ Ἅγια ἀπὸ ἐμπρὸς μας. Μεγάλῃ χρήσῃ μεγάλων μετανοιῶν γίνεται ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἐνῶ καὶ οἱ Πνευματικοὶ ἐπιβάλλουν ἐνίοτε τὶς μεγάλες μετάνοιες ὡς ἐπιτίμιο σὲ ἁμαρτήσαντες χριστιανοὺς ποὺ μετανοοῦν γιὰ τὶς ἁμαρτίες των. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Νηστευτῆς εἰσήγαγε αὐτὴν τὴν συνήθειαν τῶν ἐπιτιμίων, τὶς δὲ μεγάλες αὐτὲς μετάνοιες ὀνομάζει ἀπλῶς γονυκλισίες. Ὁ Μ. Βασίλειος ταυτίζει τὴ μετάνοια μὲ τὴν ὑπόπτωσιν.

Διαφοροποίηση ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων μετανοιῶν παρατηρεῖται στὸ κολλυβαδικὸ Τυπικὸ τοῦ λογίου οἰκονόμου π. Γεωργίου Ρήγα ἀπὸ τῆ Σκιαθο, ὅπου ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς. «Αἱ μετάνοιαι εἶναι δύο εἰδῶν, μικραὶ καὶ μεγάλαι. Καὶ αἱ μὲν μικραὶ εἰσὶ τὰ προσκυνήματα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς κλίσεως μόνον τῆς κεφαλῆς γινόμενα χωρὶς κλίσι γονάτων. Αἱ μικραὶ μετάνοιαι γίνονται καθ' ἐκάστην ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ οὐδέποτε ἀργοῦσι. Μεγάλαι δὲ εἰσὶν αἱ διὰ τῆς κλίσεως τῶν γονάτων... Αἱ μεγάλαι μετάνοιαι οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ γίνωνται ἐν Σαββάτῳ ἢ Κυριακῇ (παρεκτὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ), γίνονται δὲ μόνον ἐν τῇ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ καθ' ἐκάστην πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς» (Τυπικόν, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 42).

Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν στοιχείων συνάγεται πάντως ὅτι ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ

γονυκλισίες έχει τήν έννοιαν τῆς μετανοίας, δηλ. τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Εἶναι δέ γνωστόν ὅτι στήν ἀρχαία Ἐκκλησία οἱ μετανοοῦντες διεκρίνοντο σέ 4 τάξεις. Πρῶτα-πρῶτα ἦσαν οἱ προσκλαίοντες, πού παρέμεναν ἔξω ἀπό τὸ ναὸ καὶ παρακαλοῦσαν τοὺς ἄλλους πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτούς. Ἐπειτα οἱ ἀκροώμενοι. Αὐτοὶ εἰσήρχοντο στὸ νάρθηκα μόνο, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀκούγαν τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν. Μετὰ οἱ γόνυ κλίνοντες ἢ ὑποπίπτοντες, πού παρέμεναν γονατιστοὶ σέ ἔνδειξη μετανοίας καί, τέλος, οἱ συνιστάμενοι. Οἱ μετάνοιες, κατὰ ταῦτα ἦσαν δεῖγμα ταπεινώσεως καὶ ἐκζητήσεως τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶχαν τὸν συμβολισμό τῆς πτώσεως κατὰ γῆς καὶ τῆς ἀνορθώσεως. Μὲ τὴν πτώση ἐσημαίνετο καὶ τὸ πένθος καὶ ἡ κατάνυξη. Μὲ τὴν ἀνόρθωση ἢ σωτηρία. «Καὶ καθ' ἐκάστην δὲ γονυκλισίαν» –γράφει ὁ Μ. Βασίλειος– «καὶ διαναστασιν ἔργω δείκνυμεν ὅτι διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς γῆν κατερρήμεν καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν» (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα..., Δ', σελ. 286).

β. Τί λέγουν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ Ἑρμηνευτές των

Ἡ Κυριακὴ διεκρίνετο ἀνέκαθεν ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ πανηγύρεως, λόγω τῆς Ἀναστάσεως. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν Κυριακὴ δὲν νηστεύομε, καὶ ὅταν διανύομε περίοδο νηστείας, πού δὲν καταλύομεν λάδι, τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴν γίνεται κατάλυση. Ὁ 66ος Κανὼν τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων ὀρίζει. «Εἴ τις κληρικὸς εὔρεθῆ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων ἢ τὸ Σάββατον πλην τοῦ ἐνὸς μόνου (τοῦ Μ. Σαββάτου) καθαιρείσθω. Εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω». Ὁ 18ος τῆς ἐν Γάγγρα ὀρίζει. «Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἀσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύει, ἀνάθεμα ἔστω». Μπορεῖ κάποιος νὰ διερωτηθῆ, διατί οἱ Κανόνες ἀσχολοῦνται μὲ τέτοια πράγματα καὶ δὲν ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸν κόσμον νὰ κάνει ὅ,τι τοῦ ἀρέσει καὶ ὅ,τι θέλει. Εὐλόγος φαί-

νεται ἡ ἀπορία. Ὅμως σέ ὅλα τὰ θέματα δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε τὸ ἀρέσκον, ἀλλὰ τὸ ὀρθόν. Ἀλλοιῶς δὲν θὰ ὑπάρχει τάξη στήν Ἐκκλησία καὶ δὲν θὰ τηροῦνται οἱ συμβολισμοί, πού οὐσιαστικά ἔχουν δογματικὸ περιεχόμενο. Ὁ καθηγητὴς κ. Ἰ. Φουντούλης παρατηρεῖ. «Ἡ στάση κατὰ τὴ θεία λατρεία δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴ δική μας προσωπικὴ εὐλάβεια καὶ διάθεση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, βάσει τοῦ νοήματος, πού δίδει σέ κάθε λειτουργικὴ στάση καὶ σέ κάθε λατρευτικὴ στιγμή» (Ἰω. Φουντούλη, Λειτουργικά, σ. 237).

Μαζὶ μὲ τὴ νηστεία οἱ Ἱ. Κανόνες ἀπαγορεύουν καὶ τὴ γονυκλισία τὶς Κυριακές. Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος γράφει. «Τὸ δὲ ἐν Κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ σύμβολόν ἐστὶ τῆς Ἀναστάσεως, δι' ἧς τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν τε ἀμαρτημάτων καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τεθανατωμένου θανάτου ἠλευθερώθημεν». Συναφῆς εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ψευδο-Ἰουστίνου στήν ΡΙΕ' ἀπάντησή του περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακές. «Ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν δὲ χρόνων ἡ τοιαύτη συνήθεια ἔλαβε τὴν ἀρχήν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Λουγδούνου» (ΒΕΠΕΣ 4, σ. 128). Βασικὴ σημασία γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει ὁ 20ὸς Κανὼν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει. «Ἐπειδὴ τινες εἰσὶν ἐν τῇ Κυριακῇ γόνυ κλίνοντες καὶ ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἐστώτας ἔδοξε τῇ Ἁγίᾳ Συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ». Δηλ. ἡ ἁγία Σύνοδος ὀρίζει τὶς Κυριακές καὶ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου ὀρθοὶ νὰ προσεύχονται οἱ χριστιανοί. Πιὸ σαφῆς εἶναι ὁ 90ὸς Κανὼν τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἴδου τί ὀρίζει. «Ταῖς Κυριακαῖς μὴ κλίνειν ἐκ τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κανονικῶς παρελάβομεν, τὴν τοῦ Χριστοῦ τιμῶντες ἀνάστασιν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ἀγνοῶμεν τὸ σαφές τῆς τούτου παρατηρήσεως δῆλον τοῖς πιστοῖς καθιστῶμεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐν Σαββάτῳ ἐσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνυ κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν

έσπερας, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον αὐθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν». Δηλ. ἀπὸ τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου, μετὰ τὸν Ἑσπερινό, μέχρι τὸν Ἑσπερινό τῆς Κυριακῆς ὀφείλουμε νὰ μὴ γονατίζουμε, ὅταν προσευχόμεθα. Ἴδου πῶς σχολιάζει τὸν Κανόνα αὐτὸν ὁ Βαλσαμών. «Καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου, τουτέστι πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς Κυριακῆς, γέγονεν, ἵνα ἀπὸ τοῦ σκοτούς τὰ τῆς ἑορτῆς καταλήξωσι πρὸς φῶς καὶ ἡ πανηγυρις τῆς Ἀναστάσεως γίνηται διὰ ὀλοκλήρου νυχθημέρου». Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸν ὅτι θ. Λειτουργία δὲν τελεῖται κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, παρὰ μόνον Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Καὶ τοῦτο διότι ἡ θ. Λειτουργία εἶναι προτύπωση τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἄς δοῦμε τώρα τί λέγουν οἱ Πατέρες σχητικά. Ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος στὸν 15ον Κανόνα του γράφει. «Τὴν δὲ Κυριακὴν χαρμωσύνης ἡμέρας ἄγομεν διὰ τὸν Ἀναστάνα ἐν αὐτῇ, ἐν ἣ οὐδὲ γόνυ κλίνειν παρελήφασμεν». Ὁ ἅγιος Νικηφόρος ὁ ὁμολογητὴς στὸν 10ον Κανόνα του ὀρίζει. «Χρὴ χάριν ἀσπασμοῦ κλίνειν γόνυ ἐν Κυριακῇ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηκοστῇ, οὐ μὴν τὰς ἐξ ἔθους γονυκλισίας ποιεῖν». Ὁ Μ. Βασίλειος. «Καὶ ὄρθοι μὲν ποιούμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Σαββάτου» (91ος Κανὼν). Καὶ στή συνέχεια ἐξηγεῖ καὶ τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν πρέπει νὰ γονατίζουμε τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου.

Οἱ λόγοι δὲ εἶναι κατὰ βάσιν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας καὶ ἐπομένως καὶ ἡμεῖς ὀφείλουμε νὰ παραμένουμε ὄρθιοι σὲ θέση ἀνορθώσεως – ἀναστάσεως. Ἐπίσης, ἡ κάθε Κυριακὴ εἶναι σύμβολον τῆς ὀγδόης ἡμέρας δηλ. τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία παιδαγωγεῖ καὶ διδάσκει τοὺς πιστοὺς νὰ θυμούνται τὸν μέλλοντα αἰῶνα καὶ νὰ προετοιμάζονται νὰ τὸν ὑποδεχθῶν σὲ στάση ὄρθια πού δείχνει τὴν ἐτοιμότητα. «Ἐν ἣ (Κυριακῇ) τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπομνή-

σεως οἰοῦναι μετακίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα» (PG 27, 66).

Ἐκ τῶν νεωτέρων Πατέρων ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης διευκρινίζει ὅτι ἡ ἀπαγόρευση δὲν περιλαμβάνει τὶς λεγόμενες μικρὲς μετάνοιες πού κάνουμε ὅταν προσκυνούμε τὶς ἅγιες εἰκόνες. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπαγορεύει τὶς Κυριακὲς τὴν λατρευτικὴ προσκύνηση. Γι' αὐτὸ καὶ ἀκούεται τὸ «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῶ...». Αὐτὲς οἱ προσκυνήσεις γίνονται χάριν ἀσπασμοῦ καὶ δὲν ἀπαγορεύονται. Οἱ γονυκλισίες ὅμως εἶναι οἱ λεγόμενες «στρωτὲς μετάνοιες», δηλ. μὲ τὸ μέτωπο νὰ ἀκουμπᾶ στὸ ἔδαφος. Αὐτὲς ἀπαγορεύονται, διότι ἀντιβαίνουν στὸν ἀναστάσιμο καὶ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα τῆς Κυριακῆς, δηλ. τὸν χαρμόσυνο καὶ πανηγυρικὸ, πού, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ κάθε ἔννοια πένθους, πού οἱ μεγάλες μετάνοιες ὑποδηλώνουν. Διὰ τοῦτο ψάλλει ἡ Ἐκκλησία. «Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ».

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Στὴ ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση:

www.ecclesia.gr

μπορεῖτε νὰ διαβάσετε εἰδήσεις καὶ ἐπὶκαιρες ἀνακοινώσεις καὶ νὰ συνδέεσθε μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση:

www.myriobiblos.gr

μπορεῖτε νὰ βρεῖτε μίαν ἐπιλογή θεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν κειμένων.

ΔΕΗΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Θ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Μετά τὸ «*Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον...*» τῆς Θ. Λειτουργίας τῶν Χριστουγέννων, παρακαλοῦμεν νὰ ἐπισυναφθῆ ἡ ἀκόλουθη Δέησις, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξηγηθῆ εἰς τοὺς πιστοὺς ὁ σκοπὸς τῆς, ἤτοι ἡ προσευχή μας ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκαις εὐρισκομένων ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀλληλεγγύη πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους εἰς τὴν ζωὴν ἀδελφούς μας.

Ὁ Διάκονος:

- Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεός... Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν...
  - Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν Χριστοδούλου...
  - Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους...
  - Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, τῶν ἐν στενοχωρίᾳ, θλίψει, δοκιμασίᾳ, διωγμοῖς, ταλαιπωρίαις, πολέμοις, ἀνεχείαις, πτωχείᾳ, ἀνεργίᾳ καὶ περιστάσεσιν ὄντων ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Κυρίου.
  - Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ πάντων τῶν ἐργαζομένων καὶ τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας αὐτῶν τιμίως καὶ ἐναρέτως καλυπτόντων, τῶν μισούντων καὶ ἀγαπώντων ἡμᾶς καὶ πάντων τῶν ἐντεταλμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις εὐχέσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.
  - Ἐπι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν Κυπρίων καὶ ὑπὲρ δικαίας ἐπιλύσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν προβλήματος, ἵνα εἰρηνικῶς διάγωσιν ἐν πάσῃ σεμνότητι καὶ συνεργασία ἀμφότεραι αἱ γηγενεῖς ἐν τῇ νήσῳ κοινότητες.
- Ἐπι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι...

• Ἐπι δεόμεθα καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰσακοῦσαι...

Ὁ Ἱερεὺς τὴν ΕΥΧΗΝ:

Κύριε καὶ Θεέ τῶν ὄλων, ὁ ἐξ ἄκρας ἀγάπης τὸ ἀνθρώπινον ὄλον προσλαβόμενος φύραμα καὶ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ παρθενικῶν αἱμάτων τῆς ἀσπόρους κησάσης Σε ἀειπαρθένου Μαρίας, δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθείς καὶ θεώσας τὸ πρόσλημμα, ἔπιδε ἐφ' ἡμᾶς τοὺς καὶ σήμερον, ἐπὶ τῇ εὐσήμεῳ ταύτῃ ἡμέρᾳ τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεώς Σου, ὀρθοδόξου πλουτισμὸν θεολογίας προσάγοντάς Σοι καὶ τὰ κτιστὰ δῶρα τῆς ἡμέτερας φύσεως Σοὶ προσφέροντας, ἐν ψυχῆς εὐγνωμοσύνη τε καὶ ἀγαλλιᾶσει. Καὶ κατάπεμψον ἡμῖν, Κύριε, δύναμιν ἐξ ὑψους, ἵνα τῷ φωτὶ τῷ τῆς παρὰ Σοῦ γνώσεως ὀδηγούμενοι, μαρτυρίαν πίστεως καὶ ἀγάπης καθ' ἡμέραν παρέχωμεν τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν, τὴν οἰκείωσιν τῆς παρὰ Σοῦ δωρηθείσης ἡμῖν σωτηρίας ἀπεκδεχόμενοι καὶ εὐσχημόνως κατὰ τὴν τρίβον ἡμῶν, ὡς τέκνα φωτὸς καὶ ἡμέρας, περιπατοῦντες καὶ τὰ Σοὶ εὐάρεστα ποιοῦντες.

Ἰδού, Κύριε, πάντες ἡμεῖς νοερῶς ἐν Βηθλεέμ παριόντες ὀρῶμέν Σε, τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, ὡς βρέφος ἐν Σπηλαίῳ τικτόμενον καὶ ἐν Φάτνῃ ἀλόγων ζῶων ἀνακλινομένον, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν τὴν εὐχαριστίαν Σοι προσάγουσαν. Διόπερ καὶ ἡμεῖς θεωροῦντες τὴν ἄφατον συγκατάβασίν Σου, ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς τὴν λατρείαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν προσάγομέν Σοι, τῷ μόνῳ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἄλλὰ μὴν δις χίλια καὶ πλεον ἔτη παρήλθον, Κύριε, ἀπὸ τῆς εὐλογητῆς ἐκείνης νυκτός, ἐν ἣ ἁγγέλων στρατιαί, τὴν ἀποκαραδοκίαν τῆς κτίσεως ὀρώσαι, τὸν ὕμνον τῆς ἀθανάτου διαλλαγῆς μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς θριαμβικῶς ἔψαλον καὶ τὴν εἰρήνην καὶ ἀγάπην καὶ λύτρωσιν τοῖς ἀνθρώποις παγκοσμίως ἐκήρυξαν, καινὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν ἐπαγγελλόμενοι καὶ μεταλλαγὴν τῶν πάντων βεβαιούμενοι. Ὅμως οἱ ἄνθρωποι, ποικίλοις περιπεσόντες πειρασμοῖς, τὸ «ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁδοὺς Σου εἶδέναι οὐ βούλομαι» ἔφθεγξαν καὶ τὸ σκότος μᾶλλον ἢ τὸ φῶς ἠκολούθησαν, τὰ φαῦλα πράσσοντες καὶ ἀλλήλους δάκνουτες. Διὸ πλήρης κακίας καὶ ὀδύνης καὶ μίσους πᾶσα ἡ γῆ. Ἐπληθύνθησαν, Κύριε, αἱ ἀνομίαι ἡμῶν καὶ τὰ δάκρυα ρέουσι ποταμηδὸν καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ τῶν καρδιῶν ἄγνωστοι. Κατέψυκται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, τὸ ἔλεος ἀπελήλαται καὶ ἡ δυστυχία κεχάρισται ἡμῖν.

Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, τὸν νοῦν πρὸς Σέ στρέ-

φοντες, τὴν τῶν πονηρευομένων συστροφὴν καθορῶμεν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς ἀνὰ τὸν κόσμον πάσχοντας, ἐξαιρέτως σημερον ἐνθυμούμενοι, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ

ἅπαντας τοὺς τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς μετερχομένους, ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν.

• Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς εὐσεβῶν καὶ ὀρθόδοξων Χριστιανῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν περιστάσεσιν ὄντων, τῶν ἐν ἀνάγκαις, δοκιμασίαις, διωγμοῖς καὶ στερήσεσι διαβιούντων.

Ἄ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

• Μνήσθητι Κύριε τῶν ἐκατομμυρίων ἀνὰ τὸν κόσμον προσφύγων, τῶν ἐγκαταλιπόντων τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐνεκα πολέμων, θεομηγιῶν, διακρίσεων, ἀνελευθέρων καθεστώτων, πτωχείας καὶ κακοπαθείας.

Ἄ Χορός: Κύριε

ἐλέησον.

• Μνήσθητι, Κύριε, τῶν πτωχῶν, τῶν πεινῶντων καὶ γυμνητευομένων, τῶν στερουμένων ἱατρικῶν καὶ φαρμακευτικῶν φροντίδων καὶ τῶν παραπλήσιον θανάτου

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίας Αἰκατερίνης Σινᾶ, 11ος-12ος αἰῶνας.

εύρισκομένων εκατομμυρίων παιδιών του Τρίτου Κόσμου.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν κλωνιζομένων καὶ διαλυομένων ἕνεκα τῶν ἀνθρωπίνων ἐγωϊσμῶν οἰκογενειῶν, τῶν παιδιῶν-θυμάτων τῆς ἀσπλαχνίας τῶν γονέων αὐτῶν, τῶν στερουμένων τῆς θαλπωρῆς τῆς ἐστίας νέων, τῶν καταφευγόντων εἰς τὰ ναρκωτικά νέων καὶ τῶν παρασιτικῶς διαβιούντων.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν ἀσθενείαις κατακειμένων, τῶν ἀνιάτως πασχόντων, τῶν ὑπὸ λοιμωδῶν νοσημάτων προσβεβλημένων, τῶν ὑπὸ συνθήκας κοινωνικοῦ στιγματισμοῦ καὶ ἀπομονώσεως αἰρόντων τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου, τῶν φορέων ἢ ἀσθενῶν τοῦ AIDS.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀνέργων ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἀντιμετωπιζόντων μετὰ σκεπτικισμοῦ τὴν ἐπιβίωσιν αὐτῶν, τῶν ἀποκεκλεισμένων νέων, τῶν ἐπιζητούντων τὴν εὐκαιρίαν προσφορᾶς καὶ δημιουργίας καὶ μὴ εὐρισκόντων διέξοδον εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ταύτην.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, πάντων τῶν πνευματικῶν, ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐργατῶν, τῶν Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, τῶν τὴν κατὰ Θεὸν προκοπὴν τῶν πιστῶν διακοινοῦντων, τῶν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν παιδείαν εὐσυνειδήτως καὶ ἐν πιστότητι πρὸς τὴν ἑλληνορθόδοξον παράδοσιν ἡμῶν θεραπευόντων, τῶν ἰατρῶν καὶ νοσοκόμων, τῶν τὸν ἀνθρώπινον πόνον ἀπαλυνόντων, τῶν στρατιωτικῶν, τῶν τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν ἡμῶν στηριζόντων, τῶν ἐμπόρων, τῶν διακινούντων τὰ ἀγαθὰ, τῶν ἐργατῶν τῆς βιομηχανίας, τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, τῶν ἐπιστημόνων γενικῶς καὶ τῶν ἐρευνητῶν, τῶν τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔργοις Αὐτοῦ

ἀνακαλυπτόντων καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ὑπέροχον τῆς ὅλης δημιουργίας κόσμημα, ὑπηρετούντων. Ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῆς νεολαίας τῆς Πατρίδος ἡμῶν καὶ εὐλόγησον αὐτήν. Δὸς εἰς τοὺς νέους ζῆλον πρὸς πραγμάτων ἔργων ἀγαθῶν, πρόσθετος αὐτοῖς πίστιν, ἀπόστησον ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν μηχανὴν τοῦ μισοκάλου διαβόλου καὶ ἐνίσχυσον τὴν δημιουργικὴν αὐτῶν πνοὴν πρὸς ἐργασίαν τῶν θείων Σου ἐντολῶν.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν πολυτέκνων γονέων, τῶν φιλοτίμων καὶ φιλοπόνων μητέρων, τῶν φιλοκάλων οἰκοκυρῶν, τῶν ἐργαζομένων μητέρων, τῶν ἀγωνιστῶν χριστιανῶν, τῶν ὁμολογητῶν τῆς πίστεως, τῶν ἐργατῶν βαρέων καὶ ἀνθυγιεινῶν ἐπαγγελμάτων, τῶν ἀδικουμένων, τῶν ἀδυνάτων καὶ καταφρονημένων. Ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἀρχόντων ἡμῶν, λάλησον ἀγαθὰ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Σου καὶ τοῦ λαοῦ Σου καὶ κατεύθυνον τὰ διανοήματα αὐτῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ Σοὶ εὐάρεστον.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

- Μνήσθητι, Κύριε, τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ εὐδόκησον ὑπὲρ αὐτῶν λύσιν δικαίαν καὶ βιώσιμον εἰς τὸ ἐκκρεμοῦν ἐθνικὸν ἡμῶν πρόβλημα.

Ὁ Χορός: Κύριε ἐλέησον.

Ἐνταῦθα ἅπαντες ψάλλομεν τὸ «Σέ ὑμνοῦμεν...» καὶ ἀκολουθεῖ ἡ Ἀπόλυσις τῆς Θείας Λειτουργίας.

(Ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΙΔΟΜΑ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Πρὸς
Τὸν Ἐξοχώτατον κ. Πέτρον Εὐθυμίου,
Υπουργὸν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων
Ἐνταῦθα

Ἐξοχώτατε Κύριε Ὑπουργέ,

Συνοδικῆ Ἀποφάσει ληφθεῖσα ἐν τῇ Συνεδρίᾳ τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς 6ης λήγοντος μηνὸς Νοεμβρίου ἐ.ἔ., γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐν τῇ ὡς ἄνω Συνεδρία Αὐτῆς, ἐξήτασε τὸ θέμα τῆς ἐξαίρεσεως τῶν Κληρικῶν ἀπὸ τὴν χορήγησιν τοῦ ἐπιδόματος «Εἰδικῆ Παροχῆ», ἀνερχομένου εἰς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ἐξ Εὐρῶ (176 €), καὶ ἀπεφάσισεν ὅπως ἐκφράσῃ τὴν ἀπορίαν καὶ διαμαρτυρίαν Αὐτῆς διὰ τὴν γενομένην τοιαύτην δυσμενῆ διάκρισιν εἰς βάρος τοῦ ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Πατρίδος ἡμῶν.

Ὡς ἀσφαλῶς γνωρίζετε διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2/39096/0022 (Φ.Ε.Κ. 930/23.7.2002/τεῦχος Β') Ἀποφάσεως, ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς τοὺς Διοικητικούς Ὑπαλλήλους τῶν Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), ἀρμοδιότητος Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ὅσον καὶ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2/48886/022 (Φ.Ε.Κ. 1320/10.10.2002/τεῦχος Β') τοιαύτης, ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς τοὺς Λαϊκοὺς - Ἐκκλησιαστικοὺς Ὑπαλλήλους τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης καὶ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων Δωδεκανήσου, οἱ ὁποῖοι μισθοδοτοῦνται ἀπὸ τὸν λογαριασμόν «Κεφάλαια πρὸς πληρωμὴ μισθῶν τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου» καὶ διέπονται ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ Ν. 2470/1997, ἐχορηγήθη εἰς τοὺς ἀνωτέρω δικαιούχους ἡ εἰδικὴ παροχὴ τῶν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ἐξ Εὐρῶ (176 €), ἡ ὁποία προεβλέπετο ἐκ τοῦ ἀρθροῦ 14 τοῦ Ν. 3016/2002, μὴ περιληφθέντων ὁμως τῶν Κληρικῶν εἰς τοὺς δικαιούχους τοῦ ἐν λόγῳ ἐπιδόματος.

Ἐξοχώτατε κ. Ὑπουργέ,

Γνωρίζοντες καλῶς τὸ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον καὶ τὴν εὐαισθησίαν ὑμῶν διὰ τὰ θέματα τῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ διὰ τὰ προβλήματα τῶν Κληρικῶν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι λίαν φιλοτίμως προσφέρουν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα ἡμῶν, μεταφέρομεν ὑμῖν τὸν δίκαιον παραπικρασμὸν τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν τοιαύτην ἀδικαιολόγητον ἐξαίρεσιν καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς, ὅπως προβῆτε εἰς ἀποκατάστασιν τῆς γενομένης ταύτης διακρίσεως.

Εὐελπιστοῦντες εἰς τὴν ἐκ μέρους ὑμῶν θετικὴν ἀνταπόκρισιν εἰς τὸ ἐκτεθὲν ὑμῖν αἴτημα τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἐπικαλούμενοι ἐπὶ τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα πλουσίαν τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διατελοῦμεν μετ' εὐχῶν διαπύρων.

† ὁ Ἀθηνῶν Χριστόδουλος, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
ὁ Σαλῶνων Θεολόγος

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

«1. **Ο** Χριστός γεννᾶται, ἄς τὸν δοξάσετε· ὁ Χριστός ἔρχεται ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἄς τὸν προῦπανθήσετε· ὁ Χριστός εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς γῆς, ἄς ὑψωθῆτε. “Δοξολογήσατε τὸν Κύριον, ὅλη ἡ γῆ”, καί, διὰ τὰ εἶπω καὶ τὰ δύο με μίαν λέξιν, ἄς εὐφρανθοῦν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἄς νιώσῃ ἀγαλλίασιν ἡ γῆ διὰ τὸν οὐράνιον ὁ ὁποῖος ἐγινεν ἐπίγειος. Ὁ Χριστός ἐσαρκώθη, νιώσατε ἀγαλλίασιν ἀπὸ χαρὰν καὶ τρόμον. Ἀπὸ τρόμον ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαρτίας· ἀπὸ χαρὰν ἐξ αἰτίας τῆς ἐλπίδος. Ὁ Χριστός ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Παρθένον. Γυναῖκες, παραμένετε παρθένοι διὰ τὰ γίνετε μητέρες τοῦ Χριστοῦ. Ποῖος δὲν ἀποδίδει λατρείαν εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὑπῆρχεν ἀπ’ ἀρχῆς; Ποῖος δὲν δοξολογεῖ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη τώρα τελευταία; ...

3. Σήμερα ἡ πανηγυρίς εἶναι τὰ Θεοφάνια, δηλαδή ἡ Γέννησις. Διότι λέγονται καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ δι’ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὑπάρχουν δύο ὀνόματα. Διότι ὁ Θεὸς ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς γεννήσεως. Καὶ ὑπῆρχε μὲν πρῖν, καὶ ὑπῆρχε πάντοτε, προερχόμενος ἀπὸ τὸν πάντοτε ὑπάρχοντα, πάνω ἀπὸ κάθε αἰτίαν καὶ λογικὴν (ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε λόγος ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Λόγον), ἀλλὰ μετὰ ἔλαβε σῶμα πρὸς χάριν μας, διὰ τὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν εὐτυχὴ ὑπαρξίν, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε τὴν ὑπαρξίν, ἢ, καλύτερα, διὰ τὰ μᾶς ἐπαναφέρῃ με τὴν

σάρκωσίν του εἰς τὴν εὐτυχὴ ὑπαρξίν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἴχαμεν ἀπομακρυνθῆ ἐξ αἰτίας τῆς κακίας μας. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἐμφάνισιν δίδεται τὸ ὄνομα Θεοφάνια, εἰς δὲ τὴν γέννησιν, Γενέθλια.

4. Αὐτὸ εἶναι δι’ ἡμᾶς τὸ νόημα τῆς πανηγύρεως καὶ αὐτὸ ἐορτάζομεν σήμερα: Τὸν ἐρχομὸν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὰ ἔλθωμεν τὰ κατοικήσωμεν κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, ἢ διὰ τὰ ἐπανέλθωμεν (διότι ἔτσι νομίζω ὅτι εἶναι σωστότερον τὰ εἰπωθῆ), διὰ τὰ ἐνδυσθῶμεν τὸν νέον ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὸν παλαιόν. Καὶ ὅπως ἔχομεν ἀποθάνει μαζί με τὸν Ἀδάμ, ἔτσι ἄς ζήσωμεν μαζί με τὸν Χριστόν, ἄς γεννηθῶμεν μαζί του,

ἄς ζήσωμεν μαζί με τὸν Χριστόν, ἄς γεννηθῶμεν μαζί του, ἄς σταυρωθῶμεν καὶ ἄς ταφῶμεν μαζί του, διὰ τὰ ἀναστηθῶμεν με τὴν ἀνάστασίν του. Διότι πρέπει τὰ ὑπομείνω τὴν ἀντίστροφον πορείαν, ἢ ὁποῖα ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ ὅπως ἀπὸ τὰ πρὸ εὐχάριστα ἦλθαν τὰ δυσάρεστα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα τὰ ἐπανέλθουν τὰ πρὸ εὐχάριστα. “Διότι ἐκεῖ ὅπου ηὐξήθη σημαντικὰ ἡ ἀμαρτία, ἐκεῖ ἐδόθη πλουσιοπάροχα καὶ ἡ χάρις”. Καὶ ἂν ἡ γεῦσις ἐπέφερε τὴν καταδίκην, δὲν ἐδικαίωσε, πολὺ περισσότερο τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ; Ἄς ἐορτάζωμεν ἐπομένως ὄχι με δημοσίας πανηγύρεις, ἀλλὰ κατὰ τρόπον θεϊκόν. Ὅχι κατὰ τρό-

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Μικρογραφία εἰκονογραφημένου χειρογράφου (κώδ. 6, φ. 257α) τοῦ 12ου αἰ. Ἰ. Μονὴ Παντελεήμονος.

πον κοσμικόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ὑπερκόσμιον. Ὅχι τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ περισσότερο τὰ τοῦ Κυρίου. Ὅχι τὰ σχετικὰ μέ τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ μέ τὴν θεραπείαν. Ὅχι τὰ τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀναδημιουργίας.

5. Πῶς θὰ γίνῃ δὲ αὐτό; Μὴ στολίσωμεν τὰ προπύλαια, μὴ δημιουργήσωμεν χορούς, μὴ στολίσωμεν τοὺς δρόμους, μὴ χορτάσωμεν τὰ μάτια μας, μὴ τέρψωμεν τὴν ἀκοήν μας μέ μελωδίας, μὴν κάνωμεν θηλυπρεπὴ τὴν ὄσφρησίν μας, μὴ διαφθείρωμεν τὴν γεῦσίν μας, μὴν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὴν ἀφήν νὰ εὐχαριστηθῇ, εἰς τὰς εὐκόλους αὐτὰς εἰσόδους τῆς ἀμαρτίας, ἃς μὴ δείξωμεν ἀδυναμίαν εἰς ἔνδυμα μαλακόν καὶ πλούσιον, τοῦ ὁποίου τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν εἶναι τὸ ὅτι εἶναι ἄχρηστον, ἃς μὴ φορτωθῶμεν μέ πολυτίμους λίθους καὶ μέ ἀστραφτερὸ χρυσάφι, ἃς μὴ μεταχειρισθοῦμε βαψίματα, τὰ ὁποῖα κάνουν ψεύτικον τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐφευρεθῆ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν εἰκόνα. Ἄς μὴν παραδιδώμεθα εἰς γλέντια καὶ οἰνοποσίας, μέ τὰς ὁποίας γνωρίζω ὅτι εἶναι συνυφασμένα καὶ σαρκικὰ ὄργια, ἐπειδὴ τὰ κακὰ μαθήματα προέρχονται ἀπὸ τοὺς κακοὺς διδασκάλους, ἢ, καλύτερα, ἐπειδὴ ἀπὸ κακὸν σπὸρον κακὸς βλαστὸς θὰ φυτρώσῃ. Ἄς μὴν ἐτοιμάσωμεν παλαιὰ στρώματα διὰ νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν γαστέρα μας προσκαίρους ἡδονάς. Ἄς μὴ δοκιμάσωμεν τὰ κρασιά τὰ ὁποῖα ἀναδίδουν μυρωδιὰ ἀπὸ ἄνθη, τὰ περίτεχνα κατασκευάσματα τῶν μαγείρων, τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀρωμάτων. Ἄς μὴ μᾶς προσφέρουν ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα τὴν πολυτίμον κοπριάν των. Διότι ἔτσι ξέρω ἐγὼ νὰ ἀποκαλῶ τὴν πολυτέλειαν. Ἄς μὴ προσπαθοῦμεν νὰ ξεπεράσῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἀκολασίαν. Διότι ἀκολασία δι' ἐμέ εἶναι κάθε τι περιττὸν καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι χρειάζομεθα. Καὶ αὐτὰ νὰ συμβαίνουν ὅταν ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιον πηλὸν μέ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἔνωσιν, πεινοῦν καὶ ἔχουν ἀνάγκην».

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος
(Νεοελληνικὴ ἀπόδοση:
Ν. Ἀποστολάκης)

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Μικρογραφία Μηνολογίου
(κῶδ. 14, φφ. 405β, 404α, 11ος αἰ.).

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σέ δρόμους
ποιμαντικής διακονίας

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ¹

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Σέ μία ἐποχή, κατά τήν ὁποία ἡ συνεργασία μεταξύ ἐπιστημῶν καί ἐπιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων εἶναι ὄρος ἀπαραβάτος γιά τήν ἐπίλυση προβλημάτων καί τήν ὑπέρβαση καταστάσεων σέ πολλές περιοχές τῆς γνώσεως καί τῆς ζωῆς, καθίσταται ἀναγκαῖο τὸ διεπιστημονικό ἀνοιγμα στό χώρο τῆς συμβουλευτικῆς. Ἐάν στήν πρακτική τῆς ἰσχύει ὅτι ἡ συμβουλευτική προϋποθέτει τή σύσκειψη συμβούλου καί συμβουλευομένου γιά τή λήψη ἀποφάσεων καί τήν ἐκτέλεσή τους, τὸ ἴδιο ἰσχύει καί στή θεωρία τῆς. Εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀπό κοινού σύσκειψη τῶν ἐπιστημόνων συμβούλων, πού προέρχονται ἀπό διάφορους χώρους τοῦ ἐπιστητοῦ, ὥστε ἀμφίδρομα ἢ καί πολύδρομα νά ἐπικοινωνήσουν καί νά καταλήξουν σέ κανόνες, στάσεις καί συμπεριφορές βοηθητικές στήν ἀνθιση τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων καί τοῦ προσώπου γενικότερα.

Ἡ συνεισφορά ὄλων εἶναι ἀναγκαία, ἀρκεῖ νά ὑπάρχουν ἐκεῖνες οἱ ἀρχές πού θά βοηθήσουν στήν πρόσληψη στοιχείων ἀπό ποικίλες πηγές καί κατευθύνσεις. Σέ ἕνα εὐρωπαϊκό συνέδριο συμβουλευτικῆς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἀναζητήσουμε τίς κοινές μας ρίζες ἀλλά καί ἐκεῖνο πού διαφοροποιεῖ. Ἡ Ὁρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική, πού βασίζεται σέ μιᾶ μακραίωνα παράδοση ἀσκήσεως τοῦ συμβουλευτικοῦ ἔργου πάνω στίς ἀρχές πού προτείνει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μπορεῖ νά εἶναι ἕνας χρήσιμος ἐταῖρος πού θά ἐμπλουτίσει καί

ἄλλες παραδόσεις ἀλλά καί νεότερα ἐπιστημονικά ρεύματα πού εἰδικεύονται στό συμβουλευτικό ἔργο πρὸς τόν σύγχρονο ἄνθρωπο. Προσπάθειες πού ἔχουν γίνει μέχρι τώρα γιά ἕνα διάλογο μεταξύ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς Ὁρθόδοξης Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς ἔχουν δείξει τίς δυνατότητες σέ ἕνα μεγάλο βαθμὸ μιᾶς συμπορεύσεως καί συνεννοήσεως μεταξύ τους.

Ἐκκλησία καί συμβουλές

Μόλις ἀναφερθήκαμε στή μακραίωνα παράδοση ἀσκήσεως τοῦ συμβουλευτικοῦ ἔργου στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Καί σήμερα ὅμως μποροῦμε μέ βεβαιότητα νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι στόν ὀρθόδοξο χώρο ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦν τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ λειτούργημα καί συμπαραστέκονται συμβουλευτικά σέ ὄσους τοὺς πλησιάζουν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ διακονία, πού σκοπὸ ἔχει νά βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο στό νά πάρει τίς ἀποφάσεις ἐκεῖνες πού θά τὸν ὀδηγήσουν σέ δρόμους πού φέρνουν στή σωτηρία καί νά τοῦ συμπαρασταθεῖ σ' αὐτό, φέρεται μέ πολλές ἄλλες ὀνομασίες, ὅπως πνευματικὴ καθοδήγηση, ποιμαντικὴ καθοδήγηση, ποιμαντικὴ διαφώτιση, συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ ἢ ποιμαντικὴ συμβουλευτικὴ. Προτιμοῦμε βέβαια τὸν ὄρο Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ, ὅπου τὸ συμβουλευτικὴ χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίθετο. Ἐξυπακούεται ὅτι ἡ Ποι-

μαντική μπορεί να ασκείται με πολλούς τρόπους. Στην περίπτωση μας το ποιμαντική προσδιορίζει την ουσία της Συμβουλευτικής. Πρόκειται, δηλαδή, για Συμβουλευτική που ασκείται εν' Εκκλησία και ενεργοποιεί το μυστήριο της σωτηρίας.

Η Εκκλησία γενικά και οι λειτουργοί της, πέραν του λατρευτικού τους ρόλου, ενεργούν τρεις αλληλένδετες δραστηριότητες: *κήρυγμα - διδασκαλία, πνευματική καθοδήγηση και συμβουλευτική ποιμαντική*. Με **τὸ κήρυγμα και τὴ διδασκαλία** ὁ ποιμένας μεταδίδει τὸ εὐαγγελικὸ μήνυμα στὸ ἐκκλησίασμα, με τὴν **πνευματικὴ καθοδήγηση** κάνει συγκεκριμένες ἐφαρμογές τῶν ἀξιῶν τοῦ Εὐαγγελίου σὲ πρόσωπα ἢ ὁμάδες ἀνάλογα με τὶς ἀτομικὲς καὶ εἰδικὲς τους ἀνάγκες, ἐνῶ με τὴ **συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ** ὁ ποιμένας δημιουργεῖ τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπιτρέπει σὲ ἄτομα ἢ ὁμάδες νὰ ἐμπεδώσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ Εὐαγγελίου στὴ συναισθηματικὴ καὶ βουλευτικὴ τους ζωὴ. Τὸ κήρυγμα **πληροφορεῖ** καὶ **ἐμπνέει** ἡ πνευματικὴ καθοδήγηση **προσανατολίζει**, ἐνῶ ἡ συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ συνεπάγεται ὀλοκληρωμένη **πρόσληψη** καὶ **ἀφομοίωση**.

Εἶναι διάχυτη ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ πατερικὴ καὶ ἡ μεταγενέστερη ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία καὶ παράδοση συνιστοῦν νὰ ἐπιζητοῦμε τὴ **συμβουλὴ τῶν πατέρων**, γιατί βοηθάει στὴν προκοπὴ τοῦ βίου. «*Συμβουλῆς δὲ μέτεχε πατέρων σου καὶ ποιήσεις τὸν ἅπαντὰ σου χρόνον ἐν ἀναπαύσει*» (Ἀββᾶς Ἡσαΐας). Ὁ Μ. Βασίλειος ὑποστηρίζει ὅτι «*ἀσυμβούλευτος ἄνθρωπος πλοῖον ἐστὶν ἀκυβέρνητον, ὡς ἔτυχε ταῖς φοραῖς τῶν πνευμάτων ἐκδεδομένον*». Σὲ τελευταία ἀνάλυση «*ἀνὴρ ἀσύμβουλος ἐαυτοῦ πολέμιος*», γι' αὐτὸ «*μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ*» συμβουλεύει ὁ Γέρων Ἰωάννης (χρόνος ἀκμῆς ὁ ἕκτος αἰώνας).

Φαίνεται ὅτι οἱ ἀποδέκτες τῶν παραπάνω λόγων τοὺς ἐλάμβαναν σοβαρὰ ὑπόψη, γιατί ἡ ἐπιδίωξη, ἡ παροχὴ καὶ ἡ ἀποδοχὴ συμβουλῶν ἦταν μία τρέχουσα κατάσταση στὴν Ὀρθοδοξία. Τὸ ἴδιο ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται καὶ σήμερα, ὅσο κι ἂν διδεται ἡ ἐντύ-

πωση ὅτι ὁ σημερινὸς ἐκκοσμικευμένος ἄνθρωπος ἀποφεύγει νὰ ζητάει συμβουλές ἢ κι ἂν τὶς ζητάει κάνει τελικὰ «*τοῦ κεφαλιοῦ του*» γιὰ νὰ νοιώθει αὐτόνομος καὶ ἀπελευθερωμένος.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι σήμερα ἐπικρατεῖ ἓνα πνεῦμα ἐναντίον κάθε ὑπακοῆς καὶ ὑποταγῆς στὴν αὐθεντία. Σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις μάλιστα, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος φθάνει σὲ σημεῖο νὰ ἀρνεῖται κάθε μορφή αὐθεντίας, κι ὄχι μόνο ἐκείνη ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλεται με τρόπο αὐταρχικό. Ἀρνεῖται λοιπὸν καὶ ἀρκεῖται στὸν «*αὐθεντικὸ ἐαυτό*» του, ποὺ τὸν παραδέχεται ὡς τὴν μοναδικὴ αὐθεντία.

Παρ' ὅλα αὐτά, ἂν ἐξετάσουμε προσεκτικότερα τὰ πράγματα, διαπιστώνουμε, ὄχι μάλιστα χωρὶς κάποια ἐκπληξη, ὅτι ἓνα μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων ἐπιδιώκει νὰ συμβουλευεῖται ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν σχέση με τὴν Ἐκκλησία. Αὐτὸ ἐξάλλου συμβαίνει ὄχι μόνο γιὰ θέματα ποὺ ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν «*θρησκευτικά*». Ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας, ὅσο κι ἂν προσέρχεται νὰ ζητήσει συμβουλές, χωρὶς νὰ θέλει νὰ τὸν βλέπουν ἄλλοι ὅτι τὸ κάνει πλησίον τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἐμπιστοσύνη καὶ ἐναποθέτει σ' Αὐτὴν τὴν ἐλπίδα του γιὰ τὴ λύση ἑνὸς ἢ περισσοτέρων προβλημάτων ποὺ τὸν ἀπασχολοῦν.

Τὸ εὔρος τῶν προβλημάτων εἶναι ἀπεριόριστο. Οἱ ἄνθρωποι ἐρωτοῦν «*περὶ πάντων καὶ ἄλλων τινῶν*». Γιὰ ὅλα καὶ γιὰ κάθε τι ποὺ μπορεῖ νὰ τοὺς ἀπασχολήσει. Ἀπὸ θέματα «*ὑψηλῆς πνευματικότητος*» μέχρι θέματα τετριμμένης καθημερινότητας. Ἐφόσον τὰ ζητήματα αὐτὰ ἔχουν βαρύνουσα σημασία στὴ ζωὴ τους καὶ τὸ νὰ πάρουν μιὰ ἀπόφαση δὲν εἶναι ζήτημα πάντοτε εὐκόλο, ἔτσι ὅπως ἔχουν γίνεи περίπλοκα τὰ πράγματα, ἀπευθύνονται στὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ βροῦν τὴν πιὸ σωστὴ γιὰ τὶς περιστάσεις λύση. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος συμβουλεύεται σὲ ὅ,τι ἔχει ἀνάγκη ἢ φαίνεται σὰν ἀνάγκη του. Ἡ Ἐκκλησία ἀνταποκρίνεται «*κατὰ τὴν ἐκάστου ἰδίαν χρεῖαν*», σύμφωνα δηλαδή με τὴν ἀνάγκη τοῦ καθενὸς σὲ ὅποιαδήποτε

σφαίρα ζωής και ἂν ἀνήκει αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, τὸ **εἶδος τῶν συμβουλῶν** πού ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὴ **διαδικασία παροχῆς** τῶν σχετικῶν ἀπαντήσεων.

Εἶναι φυσικὸ ὅτι δὲν παίξει τὸν ρόλο ἐκείνου πού σέ ὅλα ἀπαντᾷ. Ξέρει νὰ διακρίνει ἐρωτήματα πού ἀπαιτοῦν **συμβουλές τεχνικῆς φύσεως** καὶ ἀπαντήσεις **ἐξειδικευμένης συμβουλευτικῆς** (advising) ἢ νὰ διακρίνει συμβουλές πού ἀναφέρονται σέ καλύτερη ἀπόδοση τοῦ **ρόλου** πού ἕνας ἄνδρας ἢ μιὰ γυναίκα ἔχει νὰ ἐπιτελέσει στὸ στενότερο ἢ εὐρύτερο περιβάλλον του ὡς σύζυγος ἢ γονιὸς ἢ δάσκαλος ἀνάμεσα σέ ἄλλους ρόλους καὶ οἱ ἀπαντήσεις πού θὰ δοθοῦν νὰ εἶναι ἐπιπέδου πού μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε «**συμβουλευτικῆς κατὰ περίπτωσιν**» (consultation). Ὑπάρχουν ἀκόμα προβλήματα πού ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴ βαθύτερη **ὑπαρξή** τοῦ προσώπου –ὅπως γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ὑπέρβαση τοῦ ἄγχους, πνευματικὸς προβληματισμὸς, κ.ἄ.–, τῶν ὁποίων ἡ λύση θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μὲ «**συμβουλευτικὴ ἐπὶ προσωπικοῦ ἐπιπέδου**» (counseling).

Ἐναπόκειται στὴ **διακριτικὴ εὐχέρεια** τοῦ συμβούλου τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀπαντήσει ἢ νὰ μὴν ἀπαντήσει σέ ὅλα τὰ ἐρωτήματα πού τοῦ τίθενται. Νὰ παραπέμψει σέ ἄλλους εἰδικούς τὸν συμβουλευόμενον ἢ νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια καὶ τὴ συνεργασία ἄλλων ὁ ἴδιος. Ἐνα ἐρώτημα πάντως παραμένει πού χρειάζεται κάποια διευκρίνιση.

Γιατί ἀπευθύνεται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στὴν Ἐκκλησία; Πρὶν ἐπιχειρήσουμε νὰ δώσουμε ὁποιαδήποτε ἀπάντησιν στὸ πιὸ πάνω ἐρώτημα, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ παραλείψουμε νὰ σημειώσουμε, ὅτι σήμερον στὴν Ἑλλάδα παρέχονται συμβουλευτικὲς ὑπηρεσίες καὶ συμβουλές ἀπὸ ἕνα πλῆθος κοσμικῶν ὑπηρεσιῶν, πού ἀνήκουν στὸ κράτος, σέ ὀργανισμούς, συλλόγους, ἐνώσεις, συνδέσμους γυναικῶν κ.λπ. Παρὰ τὴ δυνατότητα ὅμως αὐτῆ, ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, τελικὰ, ἐμπιστεύονται τοὺς ἄνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ τοὺς ρωτήσουν καὶ γιὰ ζητήματα πού θὰ μποροῦσαν νὰ πάρουν

πληροφορίες καὶ συμβουλές ἀπὸ τὶς μνημονευθεῖσες ὑπηρεσίες.

Αὐτὸ πού τοὺς κάνει νὰ προστρέχουν στοὺς ἄνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι πέραν ἀπὸ μιὰ ἐμπειρία ζωῆς πού διαθέτουν, οἱ ἀπαντήσεις καὶ οἱ συμβουλές τους στηρίζονται στὴν μακραίωνα παράδοση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ συμβουλευτικὴ τους δραστηριότητα δὲν στηρίζεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὶς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα, στὶς προσωπικὲς τους ἐμπειρίες ὡς ἄνθρωπων, καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ δική τους πρωτοβουλία· δὲν διορίζονται δηλαδὴ ἀπὸ μόνοι τους σύμβουλοι τῶν ἄλλων. Ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα, ὅτι στὰ πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ λάβει χώρα ὑπεύθυνη συμβουλευτικὴ δράση μὲ ἐγγύηση ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν προβλημάτων καὶ ἐπιτυχοῦς καθοδηγήσεως γιὰ τὴν ἐπίλυσή τους.

Εἶναι, ὅμως, δύσκολο στὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς σύντομης εἰσηγήσεως νὰ ἀποκτήσουμε μιὰ πλήρη εἰκόνα τῆς **φυσιολογίας** τῆς Ὁρθόδοξης Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς καὶ εἰδικότερα νὰ γνωρίσουμε μὲ ἀκρίβεια σέ τί συνίσταται τὸ **συμβουλευτικὸ ποιμαντικὸ ἔργο** καὶ ποιῆς κατηγορίες διακρίνουμε σ' αὐτό².

Παράμετροι τοῦ συμβουλευτικοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου

Ποιῆς **παράμετροι** καθορίζουν τὸ **συμβουλευεῖν** καὶ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπόψη; Ποιὸ εἶναι, δηλαδὴ, τὸ **ὑποκείμενον** καὶ ποιὸ εἶναι τὸ **ἀντικείμενον** του; Ποιὸς εἶναι ὁ **τόπος** ὅπου διενεργεῖται, ὁ **χρόνος** κατὰ τὸν ὁποῖον πραγματοποιεῖται, ὁ **τρόπος** μὲ τὸν ὁποῖον ἐκτελεῖται, ὁ **λόγος** ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου γίνεται, ὁ **σκοπὸς** στὸν ὁποῖο ἀποβλέπει ἢ τὰ **ζητήματα-θέματα** στὰ ὁποῖα καλεῖται τὸ συμβουλευτικὸ ποιμαντικὸ ἔργο νὰ ἀνταποκριθεῖ καὶ νὰ ἀπαντήσει; Τελικὰ, **ποιὸς** καὶ ὡς τί συμβουλευεῖ **ποιόν, ποῦ, πῶς, πότε, γιατί, πρὸς τί, σέ τί;**

Αὐτὰ τὰ ὀκτώ ἐρωτήματα, θὰ μᾶς βοηθοῦσαν νὰ προσεγγίσουμε διαδοχικὰ τὸ θέ-

μα μας και να αποκτήσουμε πανοραμική αντίληψη του τί είναι το συμβουλευτικό έργο, το συμβουλεύειν και ποιές είναι οι κατηγορίες του. Σε μερικά, αν και όχι με συστηματικό τρόπο, δόθηκαν κάποιες απαντήσεις προηγουμένως.

Για το ποιός συμβουλεύει θα λέγαμε ότι κατά κύριο λόγο στη σημερινή πρακτική είναι οι ιερείς και ιδιαίτερα εκείνοι στους οποίους έχει εμπιστευθεί η Έκκλησία το λειτουργήμα της πνευματικής πατρότητας με το ειδικό ένταλτήριο γράμμα, όπως λέγεται, να μπορούν να ασκούν το έργο της εξομολογήσεως. Στα πλαίσια του Μυστηρίου της Έξομολογήσεως οι άνθρωποι δεν εξαγορεύονται μόνο άμαρτήματα αλλά και επιδιώκουν να πάρουν απαντήσεις για χίλια δυό ζητήματα που τους απασχολούν. Άλλα και εκτός Μυστηρίου οι άνθρωποι επιδιώκουν να λύσουν διάφορες άπορίες και προβλήματα απευθυνόμενοι στους ιερείς ή σε μοναχούς και ιδιαίτερα σε όσους από τους τελευταίους διακρίνονται για το διακριτικό τρόπο αντιμετώπισης δυσκόλων θεμάτων. Είναι αυτοί που η Παράδοσή μας χαρακτηρίζει ως διακριτικούς Γέροντες και δόξα τῷ Θεῷ δεν λείπουν και δεν έλειψαν τα τελευταία χρόνια από τον τόπο μας. Αναφέρω μεταξύ άλλων τους Γέροντες Πορφύριο, Παΐσιο, Ίάκωβο, οι οποίοι βοήθησαν πολύ κόσμο να αντιμετωπίσει δύσκολα και σοβαρά προβλήματα. Μάλιστα αυτές οι μορφές και άλλες αποτελούν έδω και καιρό ιδιαίτερο στόχο έρευνάς μου με συνεργάτες, ώστε να έντοπισθοῦν στον χώρο και να απο-

τυπωθεῖ ἡ πρακτικὴ τους καὶ ἡ μέθοδός τους. Ἡ ὄλη προσπάθεια ὀνομάζεται «Σχεδιάγραμμα Πνευματικῆς Γεωγραφίας».

Δέν εἶναι, ὅμως, μόνο ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ἄνδρες ποὺ ἀσκοῦν τὸ ἔργο τῆς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς. Καὶ μοναχὲς ἔχουν ἀναδειχθεῖ στὸ ἔργο αὐτὸ ἀλλὰ καὶ λαϊκοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες διακονοῦν σ' αὐτὸ τὸ ἔργο. Τελευταία, μάλιστα, ἔρευνά μας, μὲ συνεργάτη ἀπὸ τὴν Μέση Ἐκπαίδευση τὸν κ. Στέφανο Κουμαρόπουλο, φέρνει στὸ φῶς στοιχεῖα ποὺ δείχνουν ὅτι οἱ θεολόγοι καθηγητὲς τῆς Μ.Ε. θεωροῦν ὡς κύριο ἔργο τους, πέραν τῆς μεταδόσεως γνώσεων, τὴ

συμβουλευτικὴ ἔργασία πλησίων τῶν μαθητῶν τους³. Ὑπάρχει εἰδικὴ ἀνακοίνωση στὸ συνέδριο τοῦ κ. Κουμαρόπουλου γιὰ τὴ «Συμβουλευτικὴ τοῦ θεολόγου καθηγητῆ τῆς Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης». Μικρότερης ἐκτάσεως ἔρευνα, ποὺ διενεργήθηκε στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῆς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς, μεταξύ

τῶν Κατηχητῶν τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ἔδειξε ὅτι οἱ Κατηχητὲς διακρίνουν καὶ συμβουλευτικὴ διάσταση στὸ ἔργο τῆς Κατηχήσεως⁴.

Αὐτὰ ὅλα δέν σημαίνουν ὅτι ὑπάρχει πολὺ μεγάλη ἐμπλοκὴ λαϊκῶν στὸ συμβουλευτικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Γίνεται, ὅμως, προσπάθεια διαδόσεως τῆς ἀξίας τοῦ συμβουλευτικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἀρχῆς γενομένης μέσῳ τῶν παραδόσεων στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ εἰδικοῦ ὑποχρεωτικοῦ μαθήματος τῆς Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς - Ἐξομολογητικῆς, καθὼς καὶ μέσῳ σεμινα-

ρίων και συνεδρίων. Συγκεκριμένα, τοῦ ἐπιμορφωτικοῦ σεμιναρίου «*Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία*» ἢ συνεδρίου ἀφιερωμένου μεταξύ ἄλλων στοῦ θέμα «*Ὁ ἐξομολόγος και ἡ ἀντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικῆς υγείας*»⁵. Ἡ ὑπαρξη και λειτουργία ἐδῶ και τρία χρόνια Γραφείου Συμβουλευτικῆς στοῦ Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέ ταυτόχρονη προαιρετικῆ ἐνημέρωση σέ εἰδικές συναντήσεις τῶν φοιτητῶν μας σέ θέματα ψυχικῆς υγείας, μέ στέλεχος τοῦ Κέντρου Ψυχικῆς Υγεινῆς στοιχεῖ πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση⁶. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Γραφείου Συμβουλευτικῆς στοῦ Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας θὰ ὀμιλήσει σέ εἰδικὸ στρογγυλὸ τραπέζι τοῦ Συνεδρίου ὁ διδάκτωρ Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας και ψυχίατρος π. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίδης, ὁ ὁποῖος ἐπωμίζεται και τὸ κύριο βάρος τῆς λειτουργίας τοῦ Γραφείου. Ἀναφέρω ἐπίσης τὴν προσπάθεια ἄλλου συνεργάτου, τοῦ π. Ἀθανασίου Καλογήρου εἰδικευμένου στοῦ διαδίκτυο, γιὰ ἄσκηση συμβουλευτικοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου μέσῳ τοῦ διαδικτύου.

Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ μὴν παραλείψω νὰ σημειώσω τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν φοιτητῶν μας πτυχιούχων ἄλλων σχολῶν, οἱ ὁποῖοι σέ φροντιστηριακές ἐργασίες ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἐπιχειροῦν νὰ διερευνήσουν τὴν ἐφαρμογὴ τῆς *Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς* **στὰ πλαίσια τοῦ ἐπαγγέλματος πού ἀσκοῦν** (δάσκαλοι, δικηγόροι, δικαστές κ.ἄ.). Σέ **μεταπτυχιακὸ ἐπίπεδο** στοῦ πρόγραμμα «*Ποιμαντικὴ Θεολογία και Ἀγωγή*» διδάσκονται σχετικά μαθήματα. Σέ συνεργασία μάλιστα μέ τὴν Ἱ. Μητρόπολη Φθιώτιδος και κατ' ἐντολήν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Εἰδικὴν Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν Γάμου, Οἰκογένειας, Προστασίας τοῦ Παιδιοῦ και Δημογραφικοῦ Προβλήματος προγραμματίζεται μεταξύ ἄλλων ἀπὸ τὸ ἐκεῖ πιλοτικὸ Κέντρο Προετοιμασίας Γάμου ἢ παροχὴ συμβουλῶν πρὸς τοὺς μελλονύμφους ἀπὸ εἰδικοὺς συνεργάτες μέ στόχο τὴν ὑπέρβαση προβλημάτων και τὴν **πρόληψη** δυσκολιῶν.

Βασικὲς ἀρχὲς και στάσεις

Ἐὰν ἀναφερθῆκαμε στὴν συμβουλευτικὴ πράξη, στὰ πρόσωπα πού τὴν ἀσκοῦν και στοὺς συμβουλευομένους, θὰ ἦταν χρήσιμο, ἔστω και ἐπιγραμματικά, νὰ διατρέξουμε τὶς **ἀρχές** πού ἡ ὀρθόδοξη παράδοση προβάλλει τόσο γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τῆς πράξης ὅσο και γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς θεωρίας (πρόσληψη, φιλοκαλία, συνεργία, ἐμπειρία).

Ἡ πρώτη εἶναι ἡ **ἀρχὴ τῆς πρόσληψης**. Ἡ Ἐκκλησία «*προσλαμβάνει*» τὰ πάντα στὴν ὑπηρεσία της, ὄχι βέβαια μέ τὴν ἔννοια τοῦ σκοποῦ πού ἀγιάζει τὰ μέσα. Τὰ ἐνσωματώνει κάνοντάς τα οἰκεῖα και τὰ προσοικειώνεται, ἐνῶ τὰ διακονεῖ και τὰ θεραπεύει μέ τὴν ἐξιδιοποίηση ἐλλείψεων και σφαλμάτων. Σὰν τὸν Δημιουργὸ πού ἐμφύσησε στοῦ χῶμα ζωὴ, ἔτσι και ἡ Ἐκκλησία ἀναμορφώνει τὸν ἄνθρωπο ἐπαναφέροντάς τον στοῦ ἀρχαῖο κάλλος, και τὸν **μεταμορφώνει φιλοκαλικά** συνεργουσα ἐν ἐλευθερίᾳ μέ ὅλες τὶς δυνάμεις του (τέχνη, ἐπιστήμη κ.ἄ.), ἐφ' ὅσον και αὐτὲς τὸ ἐπιθυμοῦν ἢ τουλάχιστον δὲν ἀντιτίθενται σ' αὐτὴν τὴν **συν-ἐργεῖα**. Ἐδῶ, εἶναι φανερό, ὅτι προϋποτίθεται μία συμβουλευτικὴ ἀνθρωπολογία πού ὡς πρόταση ζωῆς ἔχει τὸν **φιλοκαλικὸ ἄνθρωπο**, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ ὁποῖου **ὑποτίθεται** ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀντίδοσης τῶν ιδιωμάτων μεταξύ ἐκείνων πού προσλαμβάνουν και ἐκείνων πού προσλαμβάνονται και συνεργοῦν. Στόχος της εἶναι ἡ **ἐμπειρικὴ γνώση** και δοκιμὴ και σκοπεύει στὴ σύζευξη θεωρίας και πράξεως, ὑλικοῦ και πνευματικοῦ, ψυχικοῦ και σωματικοῦ.

Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ προάγεται στοῦ μέτρο πού ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει αὐθεντικὰ τὸν ἑαυτό του (αὐτογνωσία ὑπὸ ἔγκυρη και ἔμπειρη καθοδήγησιν). Τότε μόνο εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος και τὸν ἑαυτό του νὰ γνωρίσει, και τὸν ἄλλο (ἐτερογνωσία), και τὸν κόσμον (κοσμογνωσία) και τὸν Θεὸ (θεογνωσία) και ν' ἀξιωθεί νὰ διδάξει και ἄλλους. Ἀλλιῶτικα εἶναι «*ἐπικίνδυνον τὸν μὴ διὰ πρακτικοῦ βίου ἀναχθέντα διδάσκειν*» (Ἀμμᾶ Συγκλητικῆ).

Όπωςδήποτε η **ένεργοποίηση των αρχών** αυτών και η τροχιοδρόμησή τους σε **μεθόδους** προϋποθέτει την τήρηση **στάσεων**, οι οποίες και θα έγγυώνται την αμοιβαιότητα των ανταλλαγών των συναλλασσομένων πλευρών είτε πρόκειται περί προσώπων είτε περί περιοχών γνώσεως και ζωής. Ός μία τέτοια γενική στάση αναγνωρίζεται η **στάση φιλοξενίας**, έτσι όπως νοσηματοδοτείται και κατά μέγα μέρος **«έπικαλύπτεται»** από τις δύο «συνιστώσες» της, ως **στάση αγάπης**, όπως εξεικονίζεται από τον ύμνο της αγάπης του αποστόλου Παύλου και **στάση ύποδοχής**, όπως προτείνεται από την ούμανιστική ψυχολογία και ιδιαίτερα από τον Carl Rogers.

Η τήρηση μιᾶς τέτοιας στάσεως οδηγεί σε μία κοινή πορεία, συν-χώρηση, συν-οδεία, λήψη αποφάσεων από κοινού, συν-βουλευτικά και όχι αυθαίρετα, όπου πρώτοι και έσχατοι **εναλλάσσονται** και η θέση τους τελικά **έξαρτάται** από την πρόθεσή τους να διακονούν ή να **άρχουν** και από μία **έσχατοπρωτική αντίληψη** της ζωής, σύμφωνα με την οποία κάποιος **έσχατος** δεν κωλύεται να είναι και **πρώτος**, χωρίς να ενδιαφέρεται αν θα είναι και **πρώτος** (πρβλ. Μάρκου θ', 35).

Με τις τελευταίες γραμμές χαράσσεται και η **τακτική** μιᾶς συνεργασίας μεταξύ **όρθοδόξου συμβουλευτικής** παραδόσεως και **Συμβουλευτικής** έπιστήμης. Οι **αρχές** που **αναφέραμε** και που **έφαρμόζει** ή **Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική** μπορεί να **αποτελέσουν** κοινή **άφετηρία** για την **οικοδόμηση** μιᾶς κοινής **συμβουλευτικής** στάσεως και γιατί **όχι** μιᾶς **έπιστήμης** της **συμβουλευτικής**.

Σημειώσεις

1. Εισήγηση σε **στρογγυλό τραπέζι** με θέμα **«Η διεπιστημονική έννοια της Συμβουλευτικής»** στο πλαίσιο του 8ου Συνεδρίου Ευρωπαϊκής Συμβουλευτικής της Ευρωπαϊκής Έταιρείας Συμβουλευτικής, που έγινε στην Αθήνα 20 με 25 Σεπτεμβρίου 2001. Το συνέδριο ασχολήθηκε με τη **«Συμβουλευτική στο χώρο της πρόληψης»**.

2. Για κάτι τέτοιο **παραπέμπουμε** στις **διδασκτι-**

κές μας **σημειώσεις** του Μαθήματος της **Συμβουλευτικής Ποιμαντικής - Έξομολογητικής**, έκδοση του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000, 316 σελ. (ανάτυπωση τό 2001). Σ' αυτές **έμπεριέχεται** και η **Εισαγωγή μου στην Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική**, Αθήνα 1985. **Συνάδελφοι** των **έπιστημών** του **άνθρώπου** **έχουν** **ασχοληθεί** και **παρουσιάζει** το **έργο** της **«Ποιμαντικής Συμβουλευτικής»** (Pastoral Counseling) σε **παραγράφους** **βιβλίων** τους και **άρθρα**: **Εύστ. Γ. Δημητρόπουλος**, **Συμβουλευτική και συμβουλευτική ψυχολογία, Η θεωρία της, η πράξη της, οι εφαρμογές της** (μέρος δεύτερο), έκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1992, σ. 245-249· **Μαρία Μαλικιώση-Λοΐζου**, **Συμβουλευτική ψυχολογία**, Αθήνα 1999, σ. 312-314· **Εύστ. Γ. Δημητρόπουλος** και **Άργυρώ Χαροκοπάκη**, **Ποιμαντική συμβουλευτική: Μια πρόκληση για τη Συμβουλευτική και την Έκκλησία στη χώρα μας**, περ. «**Επιθεώρηση Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού**», τ. 48-49, Μάρτιος και Ιούνιος 1999, σ. 21-36· **Άλέξανδρος Κοσμόπουλος**, **Η άσκηση του συμβουλευτικού - ποιμαντικού έργου στους κόλπους της Έκκλησίας. Απόπειρα θεώρησής του υπό το πρίσμα της «Σχεσιοδυναμικής και προσωποκεντρικής συμβουλευτικής»**, στο **Παιδαγωγία Ζωής** (έπιμ. Σταύρου Σ. Φωτίου), έκδ. Άρμός, Αθήνα 1999, σ. 93-143.

3. Βλ. **Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου - Στέφανου Χρ. Κουμαρόπουλου**, **Το έργο του θεολόγου καθηγητή και το μάθημα των θρησκευτικών**, Αθήνα, έκδ. του Πανεπιστημίου Αθηνών: **Έρευνητικά προγράμματα**, 1998, 64σ.

4. Η **έρευνα** αυτή **έγινε** από τον **τελειόφοιτο** τότε και **νύν** **ύπηρετούντα** ως **γραμματέα** στην **Ι. Μητρόπολη Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης κ. Σπύρο Τσεκούρα**.

5. Βλ. **«Έφημέριο»** **Δεκεμβρίου** 1999, σ. 16-17. Το **συνέδριο** **άφοροῦσε** **«Θέματα του Ι. Μυστηρίου της Μετανοίας και Έξομολογήσεως»** που **όργάνωσε** η **Ίερά Σύνοδος** της **Έκκλησίας** της **Έλλάδος**, 1-2 Ιουνίου 2000 στο **Προκόπι** **Ευβοίας**.

6. **Περισσότερα** για τις **δραστηριότητες** και **προοπτικές** του **γραφείου** βλ. στο **άρθρο** των **Α. Μ. Σταυροπούλου** και **π. Άδαμαντίου** **Αύγουστίδη**, **«Γραφείο Συμβουλευτικής»** της **Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών** (**«Έφημέριος»** Ιανουαρίου 2002, σ. 19-22).

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Του Κωνσταντίνου Χολέβα

Δικαιώθηκε η Γαλλία για τα μέτρα κατά των Χιλιαστών

Με πρόσφατη απόφασή του το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων δικαίωσε την Γαλλία για τα μέτρα που έχει λάβει κατά των Μαρτύρων του Ίεχωβᾶ (Χιλιαστών). Το Δικαστήριο απέρριψε σχετική προσφυγή των Μαρτύρων του Ίεχωβᾶ Γαλλίας κατά της Γαλλικής Δημοκρατίας. Δηλαδή το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι νόμιμο δικαίωμα του Γαλλικού Κράτους να προστατεύει τους πολίτες του και κυρίως τη νεολαία από επικίνδυνες και αντικοινωνικές αιρέσεις και παραθρησκείες.

Τα κυριώτερα μέτρα που έλαβε κατά τα τελευταία χρόνια το Γαλλικό κράτος κατά των Χιλιαστών είναι: α) Η Γαλλική Έθνοσυνέλευση συνέταξε έκθεση εις βάρος των αιρέσεων. β) Ίδρύθηκε κρατική επιτροπή καταπολεμήσεως των αιρέσεων (σεκτών). γ) Οί αιρέσεις χαρακτηρίστηκαν ως επικίνδυνες και βλαβερές για τους πολίτες. δ) Συγκροτήθηκε Έπιτροπή της Βουλής για την έρευνα και τον έλεγχο των οικονομικών και των αιρέσεων. ε) Το Υπουργείο Δικαιοσύνης εξέδωσε Έγκύκλιο προς τους εισαγγελείς, ώστε να διώκουν ποινικώς τα εγκλήματα των αιρέσεων. στ) Απορρίφθηκε το αίτημα των Μαρτύρων του Ίεχωβᾶ να τύχουν φορολογικών απαλλαγών, όπως οι άλλες θρησκευτικές όμοιοιότητες. ζ) Απερρίφθη το αίτημα των Μαρτύρων του Ίεχωβᾶ να ιδρύσουν εϋκτήριο οίκο.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ότι οι ως άνω ενέργειες δεν θεωρούνται παραβιάσεις της θρησκευτικής ελευθερίας των Μαρτύρων του Ίεχωβᾶ. Εϋχόμεθα ή Ελληνική Πολιτεία να διδαχθεί από τα μέτρα που έλαβε το Γαλλικό Κράτος για την προστα-

σία των πολιτών του από την πλάνη των παραθρησκείων!

Η Εκκλησία και το Κυπριακό

Η Διαρκής Ίερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος συνήλθε στις 20 Νοεμβρίου τ.έ. σε έκτακτη Συνεδρίαση με αποκλειστικό θέμα την πορεία του Κυπριακού και το σχέδιο του Γενικού Γραμματέως του Ο.Η.Ε. κ. Κόφφι Άνάν. Σε σχετικό ανακοινωθέν της Δ.Ι.Σ., το οποίο ανέγνωσθη στα Μ.Μ.Ε. υπό του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Άθηνων και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου, τονίζονται μεταξύ άλλων και τα εξής:

Η Εκκλησία μας πάντοτε συμπαρίσταται στους Κυπρίους αδελφούς μας και ή συμπάρασταση αυτή έχει έθνική και όχι πολιτική διάσταση.

Η Εκκλησία της Ελλάδος θεωρεί ότι το σχέδιο του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. δεν συμβαδίζει προς τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένώσεως, αλλά αντιθέτως ύποκρύπτει το ένδεχόμενο μακροχρονίου δοκιμασίας και έμπλοκων με πιθανά θύματα και τους Έλληνες και τους Τούρκους της Κύπρου.

«Τούτων δοθέντων ή Εκκλησία της Ελλάδος δεν συγχαίρει τον Γενικόν Γραμματέα του Ο.Η.Ε. δια το σχέδιον και δεν θεωρεί ότι είναι σχέδιον πράγματι λύσεως του Κυπριακού», αναφέρει χαρακτηριστικά το ανακοινωθέν.

Στο ίδιο κείμενο ή Εκκλησία μας επικαλείται τον φωτισμό του Θεού στους πολιτικούς ηγέτες μας και σημειώνει ότι «έχουσα επίγνωσιν του ρόλου της δεν δίδει κατευθύνσεις εις την πολιτικήν Ηγεσίαν». Καλεί επίσης την πολιτική ηγεσία του Έλληνισμού να παραμείνει σταθερή και άταλάντευτη στις αξίες και τις αρχές, τις

όποιες τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ αἰῶνες σώζει καὶ δι' αὐτῶν σώζεται.

Μὲ τὴν ἀνακοίνωση αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία μας ἀπέδειξε γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὴν συναισθηση εὐθύνης, μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετωπίζει τὰ μειζόντα θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἐπιβίωση τοῦ Γένους. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀδιαφορήσει στὴν σχετικὴ ἔκκληση τῆς ἀδελφῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἀγωνιᾷ γιὰ τὰ πολλὰ καὶ σοβαρὰ ἀρνητικὰ σημεῖα τοῦ σχεδίου Ἀνάν. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἐνιαῖος καὶ ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει πάντοτε κατὰ νοῦν τὴν ρῆση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὅτι «ὅταν πάσχει ἓνα μέλος τοῦ σώματος, ὅλο τὸ σῶμα πάσχει». Καὶ ἡ Κύπρος, νῆσος Ἁγίων, Μαρτύρων καὶ Ἡρώων, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο, ἀλλὰ καὶ πληγωμένο, τμῆμα τοῦ σώματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐκκλησία καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα

Ἀπὸ πρόσφατη ἔρευνα ποὺ διενήργησε τὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο καταδεικνύεται ὅτι τὸ μεγαλύτερο πρόβλημα τῶν ὑποψηφίων κατὰ τὶς Πανελλήνιες Ἐξετάσεις εἶναι ἡ κακὴ χρῆση τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας, τὸ πτωχὸ λεξιλόγιο καὶ ἡ ἀδυναμία σωστῆς ἐκφράσεως. Καὶ γενικότερα, παρατηροῦμε ὅτι στὴν ἐποχὴ μας πολλοὶ συμπολίτες μας, ἀκόμη καὶ δημοσιογράφοι τῶν Μ.Μ.Ε., δυσκολεύονται νὰ ὁμιλήσουν καὶ νὰ γράψουν σωστὰ τὰ ἑλληνικά.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πολὺ σημαντικὸς. Καὶ τὸν ρόλο αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸν ἐκφράσει καὶ νὰ τὸν ὑλοποιήσει ὁ κάθε ἐφημέριος στὴν ἐνορία του. Ἡ Ἐκκλησία μας δίδαξε καὶ διέσωσε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀκόμη καὶ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς δουλείας. Ἀπὸ τὸ Ψαλτῆρι καὶ τὴν Ὀκτώηχο ἔμαθαν τὰ πρῶτα γράμματα οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ συνεχὴς ἐπαφὴ μὲ τὴν γλῶσσα τῆς θείας Λατρείας κράτησε μέσα στὶς ἀγκάλες τοῦ Γένους ἀκόμη καὶ Ὁρθο-

δόξους Ρωμηοὺς ποὺ ἀναγκάστηκαν στὶς καθημερινές τους ἀσχολίες νὰ ὁμιλοῦν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα (π.χ. τουρκόφωνοι τῆς Καππαδοκίας).

Ἄλλὰ καὶ στὶς ἡμέρες μας παρατηροῦμε ὅτι ὅσο πρὸ κοντὰ στὴν Ἐκκλησία βρίσκεται ὁ Ἕλληνας τόσο μεγαλύτερη ἐξοικείωση ἀποκτᾷ μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἄλλωστε ἡ ἑλληνικὴ εἶναι μίαν γλῶσσα ποὺ διατηρεῖ θαυμαστὴ συνέχεια καὶ ἐνότητα ἐδῶ καὶ 4.000 χρόνια. Ἡ Ἀρχαία, ἡ Κοινὴ τῶν Εὐαγγελίων, ἡ Βυζαντινὴ, ἡ λογία-καθαρεύουσα, ἡ νεοελληνικὴ δημοτικὴ δὲν ἀποτελοῦν γλῶσσες ξεχωριστὲς μεταξύ τους, ἀλλὰ διαφορετικὲς μορφές τῆς μιᾶς καὶ ἐνιαίας ἑλληνικῆς γλῶσσας.

Ὁ Ὁρθόδοξος κληρικὸς σήμερα μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὴν διατήρηση καὶ διδασκαλία τῆς ἐνιαίας ἑλληνικῆς μὲ πολλοὺς τρόπους: α) Μὲ τὴν καθαρὴ καὶ κατανοητὴ ἀπ' ὅλους ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν εὐχῶν τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. β) Μὲ τὴν προτροπὴ πρὸς τοὺς πιστοὺς νὰ διαβάζουν τὸ πρωτότυπο καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν Ἱερῶν Ἀναγνωσμάτων ἀπὸ τὴν «Φωνὴ τοῦ Κυρίου». γ) Μὲ τὴν πατρικὴ ὑπόδειξη πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἐνορίας, μαθητὲς λυκείου καὶ φοιτητὲς, νὰ μελετοῦν τὰ Πατερικὰ κείμενα ἀπὸ ἔγκυρες ἐκδόσεις ποὺ περιλαμβάνουν τὸ πρωτότυπο καὶ τὴν νεοελληνικὴ ἀπόδοση. δ) Μὲ τὴν ἀξιοποίηση τῶν θεολόγων, φιλολόγων καὶ ἄλλων ἐκπαιδευτικῶν τῆς ἐνορίας, ὥστε νὰ διοργανῶνται μαθήματα κατανοήσεως τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ τῆς γλῶσσας τοῦ Εὐαγγελίου. ε) Μὲ τὴν παρότρυνση σὲ τάλαντοῦχα νέα παιδιὰ νὰ κάθονται κοντὰ στοὺς ψάλτες καὶ νὰ ἐξοικειώνονται μὲ τὴν Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ μὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

Στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποιήσεως ἡ Ἐκκλησία μας ὡς στοργικὴ μητέρα τοῦ Γένους ἐργάζεται καὶ θὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας ἰδιοπροσωπίας χωρὶς, βεβαίως, νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τῆς ἀποστολὴ καὶ τὴν Οἰκουμένη τῆς διάστασης.

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καί ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ...

599. Κατὰ τίς προηγιασμένες τῆς Τετάρτης καί τῆς Πέμπτης (τοῦ μεγάλου κανόνος) τῆς Ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν ποῦό κάθισμα Ψαλτηρίου ἀναγινώσκεται, τό Ζ' καί τό ΙΒ' ἀντιστοίχως, κατὰ τοὺς πίνακες τῆς στιχολογίας, ἢ τό ΙΗ' κατὰ τὰ νεώτερα Τυπικά, καί γιατί; (Ἐρώτηση Ἱερομ. Ν.)

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ θεία λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τελεῖται κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἐκτὸς Σαββάτου καί Κυριακῆς καί τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατὰ τὸν νβ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου («ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς Σαββάτου καί Κυριακῆς καί τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας»). Τακτικῶς δὲ τελεῖται τίς Τετάρτες καί Παρασκευές τῆς Τεσσαρακοστῆς, τὴν Πέμπτη τοῦ Μεγάλου Κανόνος, τίς τρεῖς πρῶτες ἡμέρες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καί ὅταν κατὰ τίς νῆστιμες ἡμέρες ἐμπέσει μνήμη ἑορταζομένου ἁγίου. Καθ' ὅλες τίς ἀνωτέρω περιπτώσεις τακτικῆς ἢ ἐκτάκτου τελéseως τῆς ἢ λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων εἶναι πάντοτε καί χωρὶς καμιά ἐξαιρέση συνδεδεμένη μετὰ τὸν ἑσπερινό. Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Κατὰ τίς ἡμέρες τῶν νηστειῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἢ ἀποχή τροφῆς εἶναι ἀπόλυτος μέχρι καί τοῦ ἑσπερινοῦ, ἢ δὲ θεία κοινωνία τῶν Προηγιασμένων ἔρχεται ὡς τὸ ἐπιστέγασμα τῶν ὁλοήμερου πνευματικοῦ ἀγῶνος τοῦ πιστοῦ. Ὁ ἑσπερινὸς αὐτός, στὸν ὁποῖον συνάπτεται ἢ Προηγιασμένη, εἶναι ὁ καθημερινὸς ἑσπερινὸς τῶν ἡμερῶν τῶν ἁγίων νηστειῶν μετὰ μικρὰς τροποποιήσεις: ἔναρξη μετὰ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία» ἀντὶ τοῦ «Εὐλογητὸς ὁ Θεός», συναπτες μετὰ τῶν στάσεων τοῦ καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου, ἰδιόμοιο ὡς πρῶτο στιχηρὸ στοὺς ψαλμοὺς τοῦ λυχνικοῦ, εἴσοδος, «Κέλευσον. Φῶς Χριστοῦ». Μετὰ τὸ ἀνάγνωσμα τῆς Παροιμίας (ἢ τοῦ Ἰὼβ κατὰ τὴν Μεγάλην

Ἑβδομάδα) ἐπισυνάπτεται ἢ προηγιασμένη λειτουργία. Τὰ πρὸ τῆς παροιμίας εἶναι τὰ τοῦ κοινου ἑσπερινοῦ: Προοιμακός, εἰρηνικά, κάθισμα τοῦ Ψαλτηρίου, ψαλμοὶ τοῦ λυχνικοῦ μετὰ στιχηρά τους, «Φῶς ἰλαρόν» καί τὰ δύο ἀναγνώσματα (Γένεση – Παροιμία ἢ Ἐξοδος – Ἰὼβ κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα). Ὡς κάθισμα Ψαλτηρίου προβλέπεται τὸ ΙΗ', οἱ ᾠδὲς τῶν ἀναβαθμῶν (Ψαλμ. 119-133), ποὺ κατὰ τὴν λειτουργικὴ ὁρολογία ὀνομάζονται «τὰ πρὸς Κύριον» (ἢ «τὰ προσκύρια» καθ' ὀρισμένα χειρόγραφα) ἀπὸ τὴν ἀρκτική φράση τοῦ πρώτου, τοῦ 119ου ψαλμοῦ («Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα...»). Τὸ κάθισμα αὐτὸ δὲν προσιδιάζει στὴν Προηγιασμένη, ἀλλὰ εἶναι τὸ κάθισμα ποὺ ἀπὸ τοὺς πίνακες στιχολογίας τοῦ Ψαλτηρίου προβλέπεται γιὰ ὅλους τοὺς ἑσπερινούς τῶν καθημερινῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ Δευτέρας δηλαδὴ μέχρι καί Παρασκευῆς. Τὸ Σάββατο ἑσπέρας καθ' ὅλο τὸ ἔτος διαβάζεται τὸ Α' κάθισμα («Μακάριος ἀνήρ»), ἐνῶ γιὰ τὴν Κυριακὴν ἑσπέρας οὐδέποτε προβλέπεται ἀνάγνωσις καθίσματος. Ἀπὸ παλαιότερες πηγὲς γνωρίζομε ὅτι ἡ τάξις αὐτῆ, ποὺ ἰσχύει σήμερον γιὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ἴσχυε γιὰ ὅλο τὸ ἔτος. Τὸ ΙΗ' κάθισμα ἦταν δηλαδὴ ἀρχικῶς τὸ μόνιμο κάθισμα τοῦ ἑσπερινοῦ, ἐκτὸς Σαββάτου καί Κυριακῆς. Ἡ τάξις αὐτῆ διατηρήθηκε κατὰ τὴν συντηρητικὴν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, κατὰ τὴν ὁποία ἀνακυκλώνεται τὸ Ψαλτήριον δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα, ὅπως καί κατὰ τίς τρεῖς πρῶτες ἡμέρες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, κατὰ τίς ὁποῖες τὸ Ψαλτήριον ἀνακυκλώνεται ἅπαξ. Κατὰ τίς ὑπόλοιπες ἡμέρες τοῦ ἔτους ἢ στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου ρυθμίζεται ἀπὸ τοὺς σχετικούς πίνακες, ποὺ συνεκδίδονται μετὰ τὸ Ψαλτήριον ἢ μετὰ τὰ Τυπικά καί κατὰ βάση, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων ἢ λαθῶν, ἀκολουθοῦν τὴν τάξιν ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Τυπικὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα.

Δέν ἐπιμένομε στό σημείο αὐτό, γιατί δέν ἔχει ἄμεση σχέση μέ τὸ θέμα μας. Μᾶς ἀρκεῖ ὅτι οἱ ὠδές τῶν ἀναβαθμῶν εἶναι τὸ προβλεπόμενο γιὰ τὸν ἑσπερινὸ κάθισμα γιὰ μεγάλη περίοδο τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους καὶ μάλιστα κατὰ τὴν Μεγάλη Τεσσαρακοστή, κατὰ τις ἡμέρες κατὰ τις ὁποῖες τακτικῶς τελεῖται ἢ δύναται νὰ τελεσθεῖ προηγιασμένη (Δευτέρα μέχρι Παρασκευῆ). Ἔτσι, ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ἢ ὁ ὅποιος συντάκτης τῆς «*Ερμηνείας τῆς θείας λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων*», πού φέρεται μέ τὸ ὄνομά του, σχολιάζοντας τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα πού ἀπαρτίζουν τὴν ὅλη ἀκολουθία σημειώνει: «*Καὶ ἐτοίμως (μετὰ τὴν ἐκφώνηση τῶν εἰρηνικῶν) ὁ ἀναγνώστης τὸν τῶν ἀναβαθμῶν κανόνα ἐναρξάμενος... εὐθύς δέ εἰς ἐν ἕκαστον ἀντίφωνον τῶν ἀναβαθμῶν, μικρὰν αἴτησιν ἐκφωνεῖ (ἐννοεῖται ὁ ἱερεὺς)*». Ἀντιθέτως, ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἐρμηνεύοντας τὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων («*Διάλογος*», κεφ. 353-355) δέν κάνει λόγο γιὰ τοὺς ἀναβαθμούς, τὸ ΙΗ' δηλαδὴ κάθισμα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ ἑσπερινός, μέ τὸν ὁποῖον τὴν παρουσιάζει συνδεδεμένη, δέν εἶναι ὁ μοναχικός, ἀλλὰ ὁ ἀσματικός-ἐνοριακός, πού δέν εἶχε κάθισμα Ψαλτηρίου, οὔτε ἐπομένως καὶ τὸ ΙΗ'. Ἔγινε, νομίζω, σαφές ὅτι «*τὰ πρὸς Κύριον*» δέν εἶναι στοιχεῖο τῆς Προηγιασμένης, ἀλλὰ τοῦ ἑσπερινοῦ, οἱ δὲ διατάξεις πού ἀναφέρονται σ' αὐτά, τὰ μνημονεύουν ὡς στοιχεῖο τῆς ἑσπερινῆς συνάξεως, ὅπως τὸ «*Κύριε ἐκέκραξα*» καὶ τὸ «*Φῶς ἱλαρόν*». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν φερομένη ἐπ' ὀνόματι Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου «*Ερμηνεία*».

Ἡ διαρκὴς ὁμως σύνδεση τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων μέ τις ἡμέρες πού ἔχουν στὸν ἑσπερινό τους ὡς κάθισμα τοὺς ἀναβαθμούς τοῦ Ψαλτηρίου (Τετάρτη καὶ Παρασκευῆ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τρεῖς πρῶτες ἡμέρες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος) καὶ ἡ τέλεσή της ἐδῶ καὶ ἀρκετοὺς αἰῶνες σὲ σύνδεσμο μέ τὸν μοναχικὸ καὶ ὄχι μέ τὸν ἀσματικὸ ἑσπερινό, δημούργησαν τὴν ἐσφαλμένη ἐντύπωση ὅτι τὸ ΙΗ' κάθισμα τρόπον τινὰ «*ἀνήκει*» στὴν Προηγιασμένη, ὅπως τὸ «*Κατευθυνθήτω*» καὶ τὰ ὅμοια. Τὴν ἐντύπωση αὐτὴ ἐπέτεινε καὶ ἡ πράξη τῶν ἐνοριῶν, κατὰ τὴν ὁποία (ἔστω καὶ

ἂν δέν λέγεται) δέν στιχολογεῖται Ψαλτήριο παρὰ μόνο κατὰ τις Προηγιασμένες καὶ κατὰ τοὺς ἑσπερινούς τῶν Σαββάτων.

Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἀναζήτησε καὶ θεωρητικὴ «*δικαίωση*» καὶ αὐτὴ βρέθηκε στὸν δῆθεν κατασκευτικὸ χαρακτήρα τῶν ὠδῶν τῶν ἀναβαθμῶν, πού συνταιριάζει μέ αὐτὸν τῆς Προηγιασμένης. Κατὰ σύμπτωση μιὰ ἀπὸ τις πρῶτες λέξεις τοῦ πρώτου Ψαλμοῦ τοῦ καθίσματος αὐτοῦ βοήθησε στὸ ζητούμενο: «*ἐν τῷ θλίβεσθαί με*» («*Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα*» Ψαλμ. ριθ' 1. Πρβλ. καὶ «*Οἶμοι! ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη*» Ψαλμ. ριθ' 5). Ὅτι δὲ προβλέπεται ἡ στιχολογία τοῦ ἴδιου καθίσματος καὶ στὴν Προηγιασμένη λειτουργία τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ, τὴν φερομένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, δέν σημαίνει ὅτι ἔχει κάποια ἰδιαίτερη σχέση τὸ κάθισμα αὐτὸ μέ τὴν Προηγιασμένη αὐτὴ, ἀλλ' ὅτι, ὅπως καὶ στὴν βυζαντινὴ Προηγιασμένη, τὰ *πρὸς Κύριον* εἶναι τὸ κάθισμα τοῦ ἑσπερινοῦ κατὰ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Τυπικὸ τοῦ Ἁγίου Σάββα.

Ἡ παρεξήγηση αὐτὴ δέν θὰ εἶχε ἰδιαίτερη σημασία καὶ καμιά πρακτικὴ ἀξία, ἂν δέν ἐπηρέαζε τὴν τάξη τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Ἑ' Ἑβδομάδα τῶν Νηστειῶν. Κατ' αὐτὴ, λόγω τῆς ψαλμωδίας τοῦ Μεγάλου Κανόνος κατὰ τὸν ὄρθρο τῆς Πέμπτης (στὶς ἐνορίες, ὡς γνωστόν, μετατίθεται γιὰ ποιμαντικὸς λόγους στὸ ἀπόδειπνο τῆς Τετάρτης) καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ μήκους πού προσλαμβάνει ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ἐκείνου, στιχολογεῖται κατ' αὐτὸν ἕνα μόνο κάθισμα (τὸ Η') ἀντὶ τῶν τριῶν, πού προβλέπονται γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα κατὰ τις ἄλλες ἑβδομάδες τῶν Νηστειῶν (Ε', Ζ' καὶ Η'). Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο παραλείπεται ἡ στιχολογία καθίσματος στὴν Α' ὥρα, πού ψάλλεται συνημμένως πρὸς τὸν ὄρθρο καὶ πού ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ Θ' κάθισμα. Αὐτὸ ὁμως προκαλεῖ σχετικὴ ἀνακατανομή στὴν σειρά στιχολογίας τῶν καθισμάτων καὶ στὸν ἑσπερινὸ-Προηγιασμένη τῆς Πέμπτης τοῦ μεγάλου κανόνος δέν προβλέπεται ἡ στιχολογία τοῦ ΙΗ' καθίσματος (τῶν «*πρὸς Κύριον*»), ἀλλὰ τοῦ ΙΒ' καθίσματος («*Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου...*» Ψαλμ. πέ'-η'). Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἑσπερινὸ-Προηγιασμέ-

νη τῆς Τετάρτης δὲν προβλέπεται τὸ ΙΗ' κάθισμα, ὅπως σ' ὄλους τοὺς ἑσπερινούς μετὰ Προηγιασμένης τῆς Τετάρτης τῶν ἄλλων ἑβδομάδων τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ τὸ Ζ' («*Πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας...*» Ψαλμ. μς' - νδ'). Παρόμοιες ἀλλαγές συμβαίνουν καὶ σὲ ἄλλες ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος αὐτῆς (Δευτέρα καὶ Τρίτη), ἀλλὰ δὲν γίνονται αἰσθητές, γιατί δὲν τελείται, συνήθως, Προηγιασμένη. Ἄν ὅμως συμπέσει κατ' αὐτές μιὰ μνήμη ἑορταζομένου ἀγίου ἢ ἀν ἀπὸ τὴν τάξη ἐνδεχομένως τῆς Μονῆς προβλέπεται ἡ τέλεση Προηγιασμένης, δὲν θὰ ἀναγνωσθεῖ τὸ ΙΗ' κάθισμα, ἀλλ' ἀντιστοίχως τὸ Ι' («*Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα...*» Ψαλμ. ο' - ος') καὶ τὸ ΙΘ' («*Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου...*» Ψαλμ. ρλδ' - ρμβ').

Μερικὰ ὅμως νεώτερα τυπικὰ προβλέπουν τὴν στιχολογία τοῦ ΙΗ' καθίσματος, τῶν «*πρὸς Κύριον*», καὶ κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες τῆς Ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, πού ἄλλως γι' αὐτές ὀρίζει, γὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἢ ἀκριβῆς τυπικὴ παράδοση. Αὐτὸ γίνεται εἴτε ἀπὸ μιὰ τάση ἀπλουστεύσεως, ἢ ἀπὸ ἑλλιπῆ γνώση τῶν σχετικῶν διατάξεων ἢ καὶ ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένη ἐντύπωση ὅτι τὰ «*πρὸς Κύριον*» εἶναι στοιχεῖο πού προσιδιάζει στὴν Προηγιασμένη καὶ ὀργανικά, τρόπον τινά, ἀνήκει σ' αὐτήν. Τὸ ὅτι σὲ πολλὲς ἐνορίες συνηθίζεται νὰ ψάλλεται ὁ μέγας κανὼν συνδεδεμένος ὄχι μὲ τὸν ὄρθρο τῆς Πέμπτης, ὅπως προβλέπει ἡ κανονικὴ τάξη καὶ τὸ Τριῶδιο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπόδειπνο τῆς Τετάρτης, δὲν ἀποτελεῖ ἀποχρῶντα λόγο γὰ τὴν διασάλευση τῆς προβλεπομένης ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ἰσχυροῦσης στιχολογίας. Ἐξ ἄλλου, εἶναι κοινὸ μυστικὸ ὅτι στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς ἀργεῖ ἢ στιχολογία τῶν πέντε ἕως ὀκτῶ καθισμάτων τοῦ Ψαλτηρίου, πού προβλέπεται ἀπὸ τὸ ἰσχύον Τυπικὸ γὰ τὶς καθημερινὲς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Σύγχρονα ὅμως σεβάσματα καὶ ἀκριβέστατα μοναχικὰ Τυπικὰ κατὰ τὶς ἀνωτέρω εἰδικὲς περιπτώσεις τῶν ἑσπερινῶν-Προηγιασμένων τῆς Ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν σημειῶνουν: «*Στιχολογοῦμεν τὸ τῆς σειρᾶς κάθισμα τοῦ Ψαλτηρίου*». Καὶ γὰ νὰ μὴν ὑπάρξει κάποια ἀμφιβολία, ἐνίοτε συμπληρῶνουν: «*Καὶ οὐχὶ 'τὰ πρὸς Κύριον*».

Σχολαστικισμός; Ὁχι, ἀκρίβεια.

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΖΗΤΕΙ ΘΕΣΕΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΩΝ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ

Μὲ ἐπιστολὴ τῆς πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Δικαιοσύνης κ. Φίλιππο Πετσάλνικο ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπανέρχεται στὸ αἴτημά της γὰ τὴν θεσμοθέτηση ὀργανικῶν θέσεων ἱερέων στὰ Σωφρονιστικὰ καταστήματα. Ἡ ἐπιστολὴ ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ ἐκκλησία μας «*κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεριμνᾷ διὰ πάντα ἐμπερίστατον ἀδελφόν, ἐστιάζουσα τὸ ἐνδιαφέρον Αὐτῆς περὶ τὸν ὅλον ἄνθρωπον καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ*».

Ο ΝΕΟΣ ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ Τ.Π.Ο.Ε.Κ.Ε.

Ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Συνεδρία τῆς 4/11/2002 διόρισε ὡς Γενικὸ Διευθυντὴ τοῦ Ταμείου Προνοίας Ὁρθοδόξου Ἐφημεριακοῦ Κλήρου Ἑλλάδος (Τ.Π.Ο.Ε.Κ.Ε.) καὶ ἐπὶ τριετῆ θητεία τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμ. Ἀχιλλίου Σιώκαν, Πρωτοσύγκελλον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων.

Ἐκδόθηκαν καὶ κυκλοφοροῦνται ἀπὸ τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία»:

Νέο «ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ», σχῆμα μεγάλο, ἔκδοση βελτιωμένη, καλαισθητὴ μὲ νέα στοιχειοθεσία. Τιμὴ 16 €.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανίων, σχῆμα μεγάλο, νέα καλαισθητὴ ἔκδοση. Τιμὴ 4,40 €.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ» ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΝΑ' (2002)*

(ό πρώτος αριθμός παραπέμπει στο τεύχος, ό δεύτερος στη σελίδα)

ΑΡΘΡΑ ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

κ. Χριστοδούλου

Η προσφορά του θυμιάματος, 1, 6. – Τεροψαλτικά, 2, 6. – Η απόδοση των Άναγνωσμάτων, 4, 7. – Προς τους Διακόνους, 4, 7. – Η απόδοση των εϋχών της Θείας Λειτουργίας, 5, 7. – Καθήκοντα και δικαιώματα των έκκλησιαστικών έπιτρόπων, 6, 8· 7-8, 7. – «Θεοτόκε πρόξενε της κατά λόγον ζωής ήμων», 7-8, 16. – Η κατά τις Κυριακές Γουγκλισία, 12, 8.

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

(Συντάκτης Εϋάγγελος Δ. Θεοδώρου)

Τό μεγαλόπνοο ανακαινιστικό έργο του πατρός Γ. Μακρή, 1, 3· 2, 3· 3, 3· 4, 3. – Άξιωμαίητες καρποφόρες προσπάθειες για ίδρυσι ένοριακής «Στέγης Γερόντων» 5, 3. – Έκκλησία και Νέοι, 6, 3. – Η συμβολή της Όρθοδοξίας στην καλλιέργεια της πολιτιστικής συνειδήσεως, 7-8, 3. – Φαινομενολογία της ιεραρχικής δομής της Κτίσεως, 9, 3. – Η Όρθοδοξία ως πεμπουσία του Μικρασιατικού Έλληνισμού, 10, 3· 11, 3· 12, 3.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, «Γραφείο Συμβουλευτικής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνων, 1, 19. – Του ίδιου, Ημερολόγια, 2, 12. – Του ίδιου, Η βία στην Οικογένεια, 3, 20. – Του ίδιου, Οικογένεια ή Έπάγγελμα 4, 19. – Του ίδιου, Βιοηθική και ιατρική πράξη: Θεολογική προσέγγιση, 5, 14· 6, 12. – Του ίδιου, Ένας λόγος για τό περιβάλλον, 9, 19. – Του ίδιου, Μαραθώνιος και Σκυταλοδρομία, 11, 16. – Του ίδιου, Όρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική, 12, 18. – Άρχιμ. Άγαθαγγέλου Χαραμαντίδη, Η διακονία της γυναίκας μέσα στην ένορία, 2, 22. – Άρχιμ. Γρηγορίου Κωνσταντίνου, Ό ρόλος της Όρθοδοξίας στην παγκοσμιοποίηση, 4, 22. – Θεοδώρου Ψαριώτη, Η όρθόδοξη ένορία, 4, 14. – Πρωτοπρ. Βασιλείου Θερμοϋ, Σελίδες ποιμαντικής έπιγνώσεως, 5, 11. – Του ίδιου, Προβληματισμοί για τό

αυτονόητα, 7-8, 13. – Του ίδιου, Ζηλωτές κατ' έπίγνωσιν, 9, 22. – Του ίδιου, Ό ίλιγγος της προσωπολατρίας, 10, 20. – Του ίδιου, Νά σπάσουμε την ιδεατή μας εικόνα, 11, 15. – Πρεσβ. Θεοφάνη Ραπτόπουλου, Δέκα χρόνια μετά, 4, 26. – Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη, Ποιμαντική συμβολή στο πρόβλημα των άνεπιθύμητων κυήσεων, 10, 22. – Πρωτοπρ. Έλ. Χαλάτζα, Συνάξεις Έξομολόγων στην Έρα Άρχιεπισκοπή Άθηνων, 11, 26. – Άρχιμ. Παύλου Ίωάννου, Έκκλησία και Κατήχηση, 11, 19. – Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καλλιανού, Όρθρινός Λόγος, 2, 20. – Πρωτοπρ. Άδαμαντίου Άνγουστιδη, Ψυχολογία και πνευματική ζωή, 10, 15. – Άντωνίου Παπαντωνίου, Τό μεγαλοπρεπές της φιλοξενίας ήθος, 11, 8.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ – ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

Δ.Γ.Α., Ένας άφανής άγιος ιερέυς, 1, 27. – Πρωτοπρ. Γεωργίου Μεταλληνού, Οικουμενικό Πατριαρχείο και '21, 3, 12. – Α.Χ., Τό λάβαρο του Άγώνα, 3, 14. – Άρχιμ. Άγαθαγγέλου Χαραμαντίδη, Η κήρυξη της Έπαναστάσεως, 3, 15. – Άρχιμ. Δοσιθέου, Η ιερά Μονή Τατάρνης, 3, 18. Ειρήνη Οικονομίδου, Ό άπόστολος Παϋλος στην Ελλάδα, 3, 22. – Πρωτοπρ. Νικολάου Σκιαδαρέση, Ό πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Βαλληδρᾶς, 3, 25. – Μιχάλη Μακράκη, Ό θαυματουργός Στάρετς, 4, 12. – Του ίδιου, Η «ανάσταση» του Ρασκόλνικωφ στο «Έγκλημα και Τιμωρία» του Ντοστογιέφσκι, 3, 10. – Άγγέλας Παπάζογλου, 80 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή, 9, 26.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

(Συντάκτης: Ίωάννης Φουντούλης)

Στις σελίδες: 1, 25· 2, 24· 9, 24· 10, 28· 11, 28· 12, 27.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ – ΚΑΝΟΝΙΚΑ

Άγγελου Μαντά, Η «φωνή» του Ψάλτη, 1, 12. – Παναγιώτη Σκαλτσή, «Φως Χριστού φαίνει

* Τόν πίνακα περιεχομένων συνέταξε ό Άριστομένης Κ. Ματσάγγας.

πᾶσι» καὶ «Κατευθυνθήτω» στὴ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, 3, 6. – Γρηγορίου **Στάθη**, Κυριακὰ Ἀλληλουϊάρια τοῦ Εὐαγγελίου, 1, 16. – Ἀρχιμ. Κυρίλλου **Μισιακούλη**, Προϋποθέσεις τελέσεως Θρησκευτικοῦ γάμου, 1, 23. – Μητρ. Περγάμου **Ἰωάννου**, Ἡ κτίσις ὡς εὐχαριστία, 9, 12. – Χρήστου **Γιανναρά**, «Σέβων οὐ παύσομαι τῇ ὕλῃ δι' ἧς ἡ σωτηρία μου εἴργασται», 9, 15. – Πρωτοπρ. Δημητρίου **Στανιλοάε**, Ὁ κόσμος ὡς δῶρο καὶ μυστήριον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, 9, 18. – Ἀριστομένους **Ματσάγγα**, Θεία Εὐχαριστία. Ἡ πρώτη αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας, 10, 7. – Δέσεις κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων, 12, 12.

ΘΕΜΑΤΑ ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

Γεωργίου **Πρίντζιπα**, Εἰδήσεις πού ἐνδιαφέρουν τοὺς Ἐφημερίους, 5, 26· 6, 25. – Κωνσταντίνου **Πυλαρινοῦ**, Ἀξιοποίηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, 5, 13. – Ἀνακοίνωση Ι.Σ.Κ.Ε., 10, 21· 44, 18. – Προσφορὰ ἀγάπης ἀπὸ τῆ Γενικὴ Διεύθυνση Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης τῆς Ι.Α.Α., 10, 25. – Κωνσταντίνου **Χολέβα**, Εἰδήσεις καὶ Σχόλια, 12, 24. – Ἐπιστολὴ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γιὰ τὸ ἐπίδομα τῶν Κληρικῶν, 12, 15.

ΒΙΒΛΙΚΑ – ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ – ΠΑΤΕΡΙΚΑ – ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΑ – ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΤΙΚΑ

Κωνσταντίνου **Παπαθανασίου**, Ἡ ἀπαντοχὴ τοῦ Χριστοῦ, 2, 15. – Τοῦ **ἰδίου**, Ἀνοίγοντας τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, 5, 21. – Τοῦ **ἰδίου**, Καινὴ Διαθήκη: Τὸ νέο ξεκίνημα τοῦ ἀνθρώπου, 6, 22. – Ἀρχιμ. Κυρίλλου **Κωστοπούλου**, Ἡ αὐθεντία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, 4, 24. – Ἀριστομένους **Ματσάγγα**, Κτίσις – Δημιουργία, 9, 8. – Πρωτοπρ. Γεωργίου **Φλωρόφσκυ**, Ἡ ἔννοια τῆς Δημιουργίας στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιο, 9, 16. – Ἁγίου **Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου**, Εἰς τὰ Θεοφάνεια, 1, 10. – Τοῦ **ἰδίου**, Λόγος εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, 12, 16. – Ἁγίου **Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας**, Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου, 2, 19. – Ρωμανοῦ τοῦ **Μελωδοῦ**, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, 3, 29. – Ἱεροῦ **Χρυσόστομου**, Θεία Εὐχαριστία, 5, 28. – Ἁγίου **Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ**, Ἐγκώμιον στὴν πάνσεπτη Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, 7-8, 27. – Φιλοθέου **Κοκκίνου**, Λόγος εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, 7-8, 15. – Σταυρούλας **Κάτσου**

Καντάνη, Πάσχα, Κυρίου Πάσχα, 5, 23. – Ἀνδρέα **Μάνου**, Ἡ Ἱερότης τῆς Κτίσεως καὶ ἡ Ὑβρις τοῦ κτίσματος, 6, 16. – Ἐπίσκοπος **Ἐπίσκοπος Διοκλείας Καλλίστου Γουέαρ**.

ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΑ

Εὐαγγέλου **Καρακοβούνη**, Ὁρθοδοξία καὶ Αἵρεσις, 5, 18. – Τοῦ **ἰδίου**, Ἡ Ἁγία Γραφή, 6, 19. – Πρεσβ. Βασιλείου **Ἀ. Γεωργοπούλου**, Ἡ σύγχρονη προτεσταντικὴ κριτικὴ γιὰ τὴν ἀειπαρθενία τῆς Θεοτόκου, 7-8, 28. – Τοῦ **ἰδίου**, Προτεσταντικὲς ἀντιφάσεις στὸ θέμα τοῦ Νηπιοβαπτισμοῦ, 11, 21. – Ἀριστομένους **Ματσάγγα**, Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, 7-8, 31. – Τοῦ **ἰδίου**, Περιγραφή ἐνὸς ἱστορικοῦ ἐμπειρικοῦ ὑποδείγματος, 11, 24. – Κωνσταντίνου **Ζορμπᾶ**, Νέες θρησκείες στὸ Διαδίκτυο, 10, 10· 11, 12.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

(Συντάκτης: Μανώλης **Μελνός**)

Κλινῶν ἄστν. – Ψηφιδωτὸ μὲ μονόχρωμες κηλίδες... – Τὸ «μονοστηλάκι», 1, 29. – Τὸ ἦθος τοῦ '21, 3, 30. – Γκόλ ἢ ἀνθρωπιά... – Τριακόσια δηνάρια «ἀρετῆς». – Σταυρωτὲς ἢ σταυρωμένοι; – Τότε γιὰ τὴν προδοσία Του! Τώρα γιὰ τὴν ἀγάπη Του! – «Ἡγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε...», 4, 28. – Ὁ κενὸς Τάφος. – Χριστὸς Ἀνέστη! Ἀληθῶς Ἀνέστη! – Τὸ σιδερένιο νύχι... – Πέτρινα δάκρυα, 5, 29. – Πρὸ Χριστοῦ Χριστιανοί. – Ἔργα καὶ νύχτες ἐνὸς τσιμεντοαστοῦ. – Ἄκουσον - ἄκουσον... – ...καὶ φρίζον, 6, 30.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

(Συντάκτες: Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκίδος κ. **Χρυσόστομος** καὶ Ἀριστομένης **Ματσάγγας**)
Στις σελίδες: 1, 28· 2, 29· 10, 27.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Στις σελίδες: 2, 27. – 3, 27. – 6, 28. – 7-8, 33. – 9, 28.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

Στις σελίδες: 1, 30. – 2, 30. – 3, 31. – 4, 30. ῥ 5, 30. – 6, 31. – 7-8, 35. – 9, 30. – 10, 30 – 11, 30..

ΕΥΧΕΣ... ΜΕ ΣΤΥΛ ΚΑΙ ΑΠΟΨΗ !!!

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά...

Ημέρες αγάπης, χαράς και ελπίδας.

Συγγενείς, φίλοι, συνεργάτες και πελάτες, όλοι
αξίζουν τις καλύτερες ευχές μας.

Τα ΕΛΤΑ δημιούργησαν μια πλούσια συλλογή
Χριστουγεννιάτικων Καρτών που συνοδεύονται
από Φακέλους με Προπληρωμένο Τέλος (prepaid),
για εύκολη ταχυδρόμηση των ευχών σας
στην Ελλάδα και το Εξωτερικό.

Προσφέρονται, επίσης, πρόσθετες υπηρεσίες
σε εταιρίες που επιθυμούν μια πιο προσωποποιημένη
παρουσίαση των ευχών τους.

Οι φετινές Κάρτες των ΕΛΤΑ έχουν σίγουρα...
στυλ και άποψη !!!

Επικοινωνήστε με την υπηρεσία εξυπηρέτησης πελατών των ΕΛΤΑ
στα τηλέφωνα: 210 3353601 & 210 3353602.

Μέρος των εσόδων από την πώληση των Καρτών θα διατεθεί για

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΛΩΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ. 010-7272253, FAX.: 010-7272251
ISSN 1105-7203

